

bisa
perspective .brussels
brussels instituut voor statistiek en analyse

CONJUNCTUUR- BAROMETER VAN HET BRUSSELS GEWEST

Nr 36 - Herfst 2021

HALFJAARLIJKS

PRODUCTIETEAM

Auteurs

Gwendoline MOREAU, Virginie MAGHE, Mattéo GODIN

Wetenschappelijk comité

Dries CUYVERS, Amynah GANGJI et Aina ASTUDILLO FERNANDEZ

Wetenschappelijke coördinatie van het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA)

Astrid ROMAIN

COVER

Concerto – Communication Agency

Foto's: @ Batin BALTALILAR

LAY-OUT

IPM

VERTALING

Vertaald van het Frans naar het Nederlands door Production SA

Herlezing: Dries CUYVERS en Toon VERMEIR

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Antoine DE BORMAN, Algemeen directeur van perspective.brussels

VOOR MEER INFORMATIE

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse

bisa@perspective.brussels - www.bisa.brussels

CONJUNCTUUR- BAROMETER VAN HET BRUSSELS GEWEST

Nr 36 - Herfst 2021

HALFJAARLIJKS

INHOUDSOPGAVE

DE BELANGRIJKSTE CONJUNCTUURKENMERKEN	7
1. MACRO-ECONOMISCHE CONTEXT	8
1.1. Enkele belangrijke data	8
1.2. Gematigd economisch herstel begin 2021	10
1.3. Sneller herstel wereldwijd vanaf tweede kwartaal 2021	10
1.4. Nieuwe wereldwijde uitdagingen als gevolg van de pandemie	11
2. CONJUNCTUUR IN BRUSSEL	15
2.1. Evolutie van de Brusselse economische activiteit sinds het begin van 2021	15
2.2. Sectorale focus op het eerste semester van 2021	19
2.3. Impact van de Covid-19-crisis op de Brusselse arbeidsmarkt	22
GLOSSARIUM	28
REFERENTIES	30
LIJST VAN GRAFIEKEN	31

De grafieken, tabellen en commentaren werden opgemaakt op basis van de informatie die beschikbaar was op **31 oktober 2021**, tenzij anders vermeld. Gezien de ontwikkeling van de gezondheidssituatie en de regeringsmaatregelen die de laatste weken in België zijn genomen, moeten de economische vooruitzichten met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Anderzijds zijn de beschrijvende analyses voor de eerste drie kwartalen van 2021 nog steeds relevant.

DE BELANGRIJKSTE CONJUNCTUURKENMERKEN

In het eerste kwartaal van 2021 heeft de verspreiding van een derde besmettingsgolf het midden 2020 ingezette herstel van de mondiale economische activiteit vertraagd. Toch kende het Belgische bbp een lichte groei, in tegenstelling tot dat van de eurozone. **In het tweede kwartaal van 2021 werden de beperkende maatregelen geleidelijk versoepeld in de landen waar de Covid-19-epidemie onder controle bleef** (voornamelijk in de ontwikkelde landen), ondanks de verspreiding van de deltavariant. De economische activiteit kende een herstel in de eurozone en de economische groei is in België versneld. **Het Belgische bbp lag echter nog onder het niveau van vóór de crisis**¹. Het herstel van de mondiale economische activiteit zou moeten aanhouden in het tweede semester van 2021. Hoewel de vooruitzichten bemoedigend zijn, blijven overheidssteun en een doeltreffende vaccinatie van cruciaal belang om te garanderen dat de economische activiteit overal ter wereld kan worden hervat. Daarnaast zijn er nieuwe uitdagingen ontstaan: een aanzienlijke stijging van de prijzen, een recordhoogte van de overheidsschuld en een stijgende particuliere schuld.

In het Brussels Gewest is de economische activiteit begin 2021 nog niet terug op het niveau van vóór de crisis. In het eerste kwartaal van 2021 woog de verstrenging van de gezondheidsmaatregelen op het herstel van de Brusselse economie. De geleidelijke versoepeling van deze maatregelen en de vaccinatie hebben de bedrijfsactiviteiten in het tweede kwartaal van 2021 een nieuwe impuls gegeven. **Het economische herstel in Brussel bleef echter minder sterk dan op Belgisch niveau.**

In de eerste helft van 2021 hadden alle grote Brusselse handelssectoren te lijden onder dit gematigde herstel. De evolutie van de activiteit van de productiediensten, die jaarlijks 33% van de Brusselse toegevoegde waarde genereert, getuigt van het moeizamere herstel in het Brussels Gewest. In het tweede kwartaal van 2021 lag de Brusselse omzet in de productiediensten nog 4% onder het niveau van vóór de crisis. Tegelijkertijd lag op Belgisch niveau de omzet van de productiediensten 20% hoger dan vóór de crisis. Deze vertraging in het herstel van Brussel werd ook vastgesteld in de verwerkende industrie, de bouw en de horeca.

Ondanks deze minder sterke groei in het Brussels Gewest zijn de Brusselse bedrijven in de eerste helft van 2021 meer blijven investeren. Dit wijst op positieve vooruitzichten voor hun toekomstige activiteiten en de toekomstige vraag. Vooral omdat de **Brusselse consumenten en bedrijven** in de loop der maanden steeds meer vertrouwen hebben gekregen. Ze waren **in het derde kwartaal van 2021 zelfs optimistischer dan vóór de crisis.**

Het economische herstel zou zich de komende maanden dus moeten doorzetten. Er zijn echter nog veel spanningen die wegen op het herstel in Brussel. De handhaving van de gezondheidsmaatregelen belemmert nog steeds de terugkeer van de pendelaars en de toeristen naar het Brussels Gewest, wat een negatief effect heeft op de externe vraag. Het aanbod en de externe vraag worden ook beïnvloed door de duur van de crisis. De consumptie van de Brusselse huishoudens wordt met name beïnvloed door de onzekerheden in de productieketens. Deze verschillende elementen remmen het herstel van de economische activiteiten in Brussel af.

Dankzij de steunmaatregelen van de overheid bleven de gevolgen van de crisis voor de werkgelegenheid en voor de evolutie van de niet-werkende werkzoekenden onder de Brusselaars relatief beperkt. In totaal lag **het aantal werknemers in Brussel in het tweede kwartaal van 2021 1,7% hoger dan twee jaar eerder, terwijl het arbeidsvolume in Brussel nog 3,7% lager lag.** De uitzendarbeid blijft stijgen na een scherpe daling begin 2020. Het gebruik van uitzendarbeid is in het tweede kwartaal van 2021 toegenomen, dankzij het herstel van bepaalde activiteitensectoren die veel gebruik maken van uitzendarbeid (met name de evenementensector en de horeca). De werkgelegenheidsprognoses op basis van de conjunctuurenquêtes onder ondernemingen verbeteren. Bovendien **is het aantal Brusselse niet-werkende werkzoekenden begin 2021 licht gestegen, om vervolgens in het derde kwartaal van 2021 te dalen** (ten opzichte van de overeenkomstige niveaus een jaar eerder). De werkloosheidsverwachtingen voor 2022 blijven echter onzeker: ze hangen met name af van de evolutie van de gezondheidssituatie, de daaruit voortvloeiende maatregelen om de epidemie onder controle te krijgen en het herstel van de economische bedrijvigheid.

¹ De periode vóór de crisis komt overeen met de situatie in het vierde kwartaal van 2019.

1. MACRO-ECONOMISCHE CONTEXT

1.1. ENKELE BELANGRIJKE DATA

BELGIË

- **10/01/2021:** De kaap van 20.000 overlijdens wordt overschreden.
- **12/01/2021:** De van kracht zijnde maatregelen tegen het coronavirus worden verlengd tot 1 maart 2021.
- **27/01/2021:** Tot 1 maart worden niet-essentiële reizen vanuit en naar België verboden.
- **29/01/2021:** Akkoord van de federale regering over een selectie van projecten die in het kader van het Europees herstelplan zullen worden voorgesteld.
- **1/03/2021:** Alle niet-medische contactberoepen hervatten hun activiteit. De Waalse avondklok wordt afgestemd op de federale (tussen middernacht en 5 uur), maar de Brusselse avondklok wordt gehandhaafd tussen 22 uur en 6 uur.
- **5/02/2021:** Het verbod op niet-essentiële reizen naar het buitenland wordt verlengd tot 1 april.
- **8/02/2021:** Vakantiedorpen, bungalowparken en campings kunnen heropenen.
- **13/02/2021:** Kappers en vastgoedmakelaars hervatten hun activiteit. De dierenparken gaan weer open voor het publiek.
- **26/02/2021:** De Britse variant staat in voor 43 % van de nieuwe besmettingen in België.
- **5/03/2021:** Het verbod op niet-essentiële reizen naar het buitenland wordt verlengd tot 18 april.
- **22/03/2021:** De huidige maatregelen (behalve het verbod op niet-essentiële reizen) worden verlengd tot 30 april.
- **27/03/2021:** De niet-medische contactberoepen sluiten opnieuw de deuren en de niet-essentiële winkels zijn enkel op afspraak toegankelijk.
- **29/03/2021:** De scholen sluiten één week voor de paasvakantie hun deuren.
- **4/04/2021:** Meer dan 900.000 gevallen en meer dan 23.000 overlijdens sinds het begin van de pandemie in België
- **7/04/2021:** Het AstraZeneca-vaccin zal enkel worden toegediend aan personen van 56 jaar en ouder.
- **17/04/2021:** Meer dan 20 % van de Belgische volwassen bevolking is ten minste gedeeltelijk gevaccineerd en 6,3 % is volledig gevaccineerd.
- **19/04/2021:** De scholen gaan weer open. Niet-essentiële reizen worden toegestaan, maar nog steeds afgeraden.
- **26/04/2021:** De niet-essentiële winkels en de niet-medische contactberoepen hervatten hun activiteiten. Het AstraZeneca-vaccin wordt toegediend aan personen van 41 jaar en ouder.
- **6/05/2021:** Meer dan een miljoen gevallen en meer dan 24.000 overlijdens sinds het begin van de pandemie in België
- **8/05/2021:** Heropening van de terrassen voor de horeca tot 22 u.; opheffing van de avondklok; hervatting van culturele activiteiten en evenementen (maximaal 50 personen) en sport- en jeugdactiviteiten (maximaal 25 personen) in de openlucht
- **26/05/2021:** Het Johnson & Johnson-vaccin (Janssen) zal worden toegediend aan personen van 41 jaar en ouder.

JANUARI

FEBRUARI

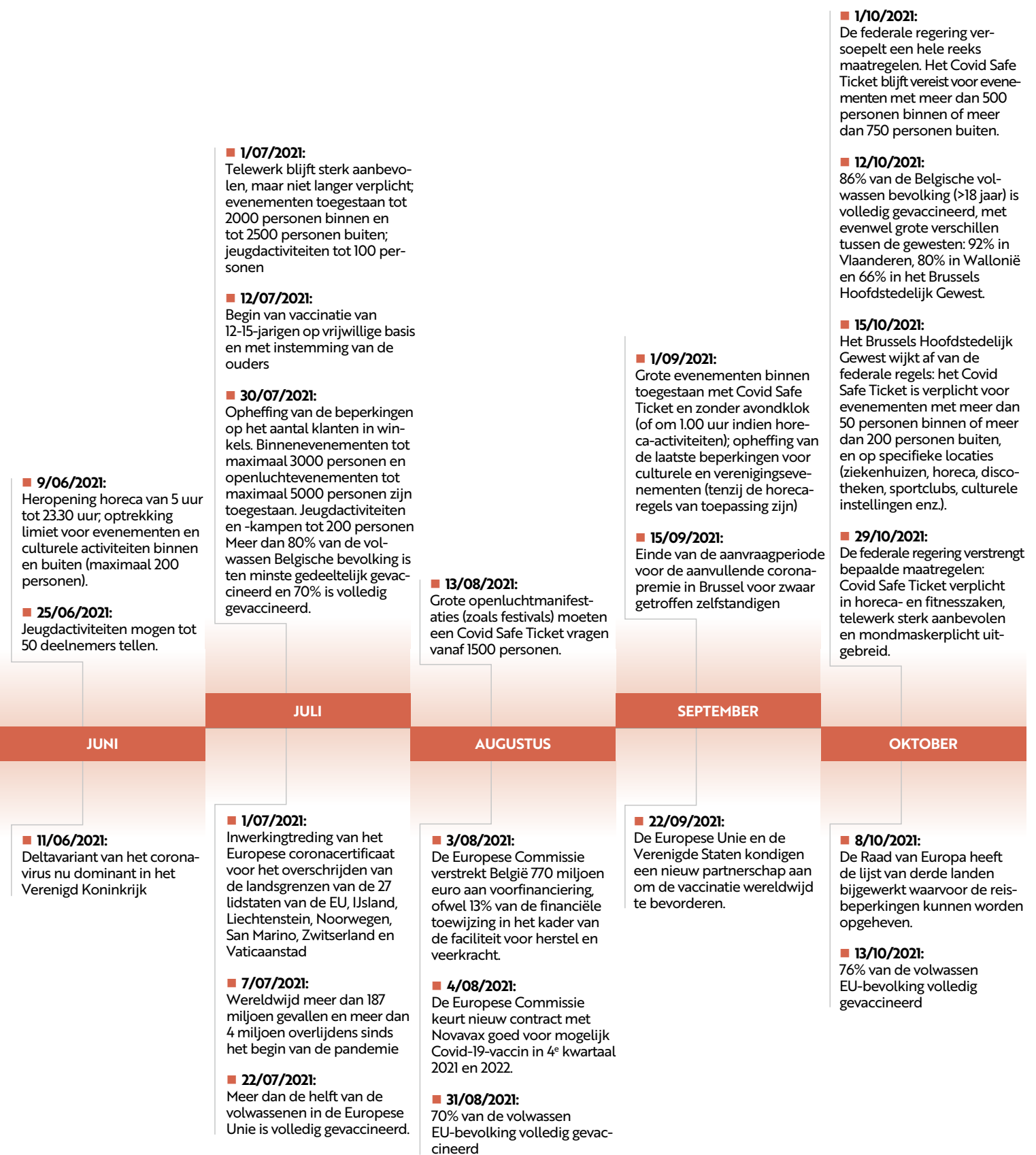
MAART

APRIL

MEI

REST VAN DE WERELD

- **6/01/2021:** Het Europees Geneesmiddelenagentschap (EMA) keurt het gebruik van het Moderna-vaccin in de EU goed.
- **9/01/2021:** Melding van een nieuwe Braziliaanse variant die ontdekt wordt in Japan.
- **16/01/2021:** Bijna 141 miljoen gevallen en meer dan 2 miljoen overlijdens wereldwijd. Algemene avondklok in Frankrijk van 18u00 tot 06u00.
- **23/01/2021:** Avondklok in Nederland (van 21u00 tot 4u30)
- **29/01/2021:** Het Europees Geneesmiddelenagentschap (EMA) keurt het gebruik van het AstraZeneca-vaccin in de EU goed.
- **1/03/2021:** Eerste persoon gevaccineerd via COVAX (een wereldwijd initiatief opgestart in april 2020 om te zorgen voor een snelle en billijke toegang tot vaccins voor alle landen)
- **7/03/2021:** Goedkeuring van het Amerikaans relanceplan door het Amerikaans congres (laatste fase van het goedkeuringsproces) - Budget: 1,9 biljoen dollar
- **11/03/2021:** Het Europees Geneesmiddelenagentschap (EMA) keurt het gebruik van het Johnson & Johnson-vaccin in de EU goed.
- **18/03/2021:** Het Europees Geneesmiddelenagentschap bevestigt dat het vaccin van AstraZeneca veilig en doeltreffend is.
- **29/03/2021:** Het Verenigd Koninkrijk is het eerste Europese land dat de lockdown geleidelijk begint af te bouwen dankzij de vaccinatie.
- **12/04/2021:** India haalt Brazilië in als tweede zwaarst getroffen land in aantal besmettingen (na de Verenigde Staten).
- **17/04/2021:** Bijna 141 miljoen gevallen en meer dan 3 miljoen doden sinds het begin van de pandemie wereldwijd
- **11/05/2021:** Een in oktober 2020 in India ontdekte variant wordt door de WGO geclassificeerd als zorgwekkend.
- **28/05/2021:** Het Europees Geneesmiddelenagentschap keurt het gebruik goed van het Pfizer-vaccin voor 12-15-jarigen in de Europese Unie.
- **31/05/2021:** De WGO stelt een nieuwe nomenclatuur voor varianten voor: alfavariant (Britse variant), gammavariant (Braziliaanse variant), delta-variant (Indiase variant).

1.2. GEMATIGD ECONOMISCH HERSTEL BEGIN 2021

Eerste kwartaal 2021 nog getroffen door de tweede besmettingsgolf

Begin 2021 zijn de vaccinatiecampagnes in de ontwikkelde landen (zie glossarium) gestart. Een nieuwe toename van het aantal besmettingen en ziekenhuisopnames, die al eind 2020 begonnen was, leidde echter tot nieuwe gedeeltelijke lockdowns in heel wat landen, waaronder ook in België (zie tijdlijn). Die nieuwe besmettingsgolf en de hiermee gepaard gaande gedeeltelijke lockdowns hadden een directe impact op de economische activiteit. Het herstel van de wereldwijde economische activiteit, dat was ingezet in het tweede semester van 2020, werd hierdoor vertraagd.

In de eurozone liepen de consumptie van de huishoudens en de investeringen opnieuw terug. Hierdoor daalde **het bbp**

van de eurozone in het eerste kwartaal van 2021 zeer licht ten opzichte van het voorgaande kwartaal. Deze lichte inkrimping van de economische activiteit was echter minder ernstig dan verwacht, dankzij de dynamiek van de wereldwijde vraag, die de Europese export heeft gestimuleerd.

In België namen het consumenten- en ondernemersvertrouwen voortdurend toe tijdens het eerste kwartaal van 2021, tot boven hun niveau van vóór de crisis. De private consumptie nam opnieuw toe, zij het in beperkte mate door de nog steeds van kracht zijnde coronamaatregelen. De private investeringen, de investeringen in vastgoed en de overheidsinvesteringen bleven ook groeien aan een gematigd tempo². Uiteindelijk **groeide het Belgische bbp licht, in tegenstelling tot dat van de eurozone.** Ondanks dat beperkte herstel **lag het Belgische bbp nog ver onder het niveau van voor de crisis** (-3,2% in het eerste kwartaal van 2021 vergeleken met het vierde kwartaal van 2019)³.

1.3. SNELLER HERSTEL WERELDWIJD VANAF TWEEDE KWARTAAL 2021

Coronamaatregelen wereldwijd versoepeld in de ontwikkelde landen

De vaccinatiegraad van de volwassen bevolking bleef wereldwijd stijgen, aan uiteenlopende snelheden, met aanzienlijke verschillen tussen ontwikkelde landen, opkomende landen en ontwikkelingslanden⁴. Landen waar de vaccinatiegraad bij de volwassenen sterk was toegenomen, konden de resterende coronamaatregelen vanaf het tweede kwartaal van 2021 geleidelijk aan versoepelen. Hierdoor was (en is) het herstel van de mondiale economische activiteit ongelijk verdeeld over de landen. Waar een aanzienlijk deel van de bevolking niet is gevaccineerd, verloopt het herstel moeizamer. Als gevolg daarvan had **de verspreiding van de deltavariant van het coronavirus** in het tweede kwartaal van 2021 relatief weinig gevolgen voor de ontwikkelde landen en meer voor sommige opkomende economieën, met name India⁵.

In de eurozone⁶ nam de consumptie van de huishoudens toe na de opeenvolgende versoepelingen van de coronamaatregelen vanaf mei 2021 (zie tijdlijn). Hierdoor konden de handel en het toerisme zich tijdens de zomer goed herstellen. **Volgens de Europese Centrale Bank (ECB) nam de economische activiteit in de eurozone toe, met een bbp-stijging van 2,2% in het tweede kwartaal van 2021 ten opzichte van voorgaande.** De werkloosheid daalde binnen de eurozone in het tweede kwartaal van 2021 en zal de komende kwartalen naar verwachting vrij stabiel blijven.

In de tweede helft van 2021 zal de Europese economische activiteit naar verwachting worden ondersteund door:

- › **Een toename van de particuliere consumptie** dankzij de versoepeling van de coronamaatregelen en het opgebouwde spaargeld;
- › **Een toename van de bedrijfsinvesteringen** dankzij het herstel van de mondiale en de binnenlandse vraag, een hogere bedrijfsomzet, gunstige financieringsvoorwaarden en de impact van de Europese relanceplannen.

² Zie referenties: NBB (9 maart 2021)

³ Bron: NBB, berekeningen BISA

⁴ Zie referenties: IMF (juli 2021), IMF (oktober 2021)

⁵ Zie referenties: NBB (30 juni 2021)

⁶ Zie referenties: ECB (september 2021)

De private consumptie als belangrijkste groeimotor in België

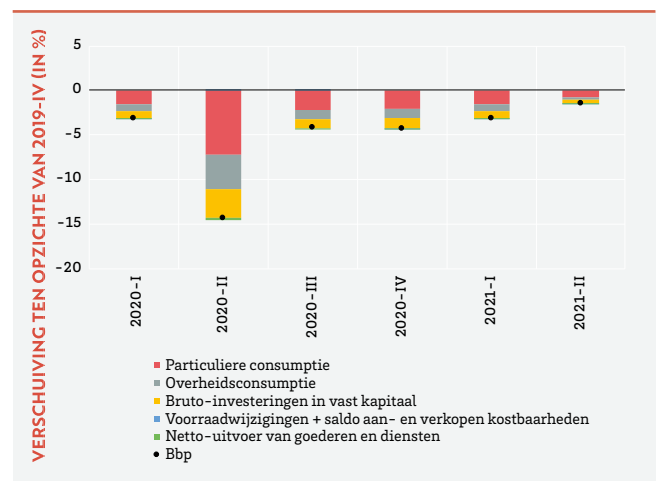
In België heeft de geleidelijke versoepeling van de coronamaatregelen de consumptie van de huishoudens en de andere groeimotoren gestimuleerd. De consumptie van de huishoudens is de belangrijkste motor van de groei in het tweede kwartaal van 2021. De verstrenging van de maatregelen eind maart had dus een vrij beperkt effect (zie tijdschema). Algemeen bleef het consumentenvertrouwen hoog dankzij de positieve inkomensvooruitzichten: de binnenlandse werkgelegenheid (zie glossarium) steeg in het tweede kwartaal van 2021 met 0,7 % ten opzichte van het eerste kwartaal van 2021. Ook de openbare en de particuliere investeringen namen toe. **De Belgische economische activiteit nam toe, met een bbp-stijging van 1,7 % in het tweede kwartaal van 2021 tegenover het voorgaande kwartaal. De economische activiteit ligt echter nog steeds onder het niveau van vóór de crisis** (het Belgische bbp ligt in het tweede kwartaal van 2021 1,5 % lager dan in het vierde kwartaal van 2019)⁷ (zie grafiek 1).

Ondanks de verspreiding van de deltavariant bleef de epidemie in België in het derde kwartaal van 2021 onder controle. Hierdoor kon het tijdschema voor de versoepeling van de maatregelen worden gehandhaafd (zie tijdschema). De Belgische Nationale Bank (NBB) verwacht dat **het Belgische bbp in het derde kwartaal van 2021 met 1,8 % zal toenemen ten opzichte van het voorgaande kwartaal**. De consumptie

van de huishoudens en de bedrijfsinvesteringen namen toe. **Het gebruik van de tijdelijke werkloosheid nam verder af.**

Volgens de ramingen van het Federaal Planbureau zal de Belgische economische activiteit in het vierde kwartaal van 2021 weer het niveau van voor de crisis bereiken. Dat herstel zou gestimuleerd worden door bijna alle componenten van de vraag, met een opmerkelijke dynamiek op het vlak van de investeringen.

GRAFIEK 1: Evolutie van het Belgische bbp in volume ten opzichte van het niveau van voor de crisis, per bestedingscategorie

Bron: NBB (oktober 2021)

Nota: seizoengezuiverde gegevens

1.4. NIEUWE WERELDWIJDE UITDAGINGEN ALS GEVOLG VAN DE PANDEMIE

De prijsstijgingen versnellen in de tweede helft van 2021

Zowat overal ter wereld zijn de prijzen sinds begin 2021 gestegen. Deze prijsstijging nam toe in het tweede kwartaal van 2021, met een ongelijke verdeling over de landen, en oversteeg daarbij de trendmatige groei van vóór de crisis⁸.

Deze druk op de prijzen weerspiegelt het gebrek aan evenwicht tussen vraag en aanbod op de wereldmarkt en is het gevolg van verschillende factoren⁹:

- › **Stijgende mondiale scheepvaartkosten:** de mondiale scheepvaartkosten zijn in één jaar verdrievoudigd doordat er onvoldoende transportaanbod is om aan het dynamische herstel van de mondiale vraag te voldoen.

- › **Stijging van de grondstoffenprijzen,** met name door de algemene stijging van de exportprijzen vanuit de Aziatische landen. Dat impliceert de facto hogere importprijzen in de rest van de wereld.

- › **De stijgende energie- en voedselprijzen** hebben de inflatie vooral in de opkomende landen doen stijgen.

De inflatie¹⁰ in de eurozone bedroeg in augustus, september en oktober 2021 meer dan 3 %. Een dergelijk inflatieniveau was sinds 2011 niet meer vastgesteld en ligt ruim boven het streefdoel van 2 % van de Europese Centrale Bank. Ook in België ligt de inflatie sinds april 2021 boven de doelstelling van 2 % (met uitzondering van juli 2021). Ze bedroeg 4,7 % in augustus 2021, 3,8 % in september 2021 en 5,4 % in oktober 2021 door de aanhoudende stijging van de energieprijzen, waardoor de meest kwetsbare huishoudens in de problemen kwamen (zie grafiek 2).

⁷ Bron: NBB

⁸ Zie referenties: IMF (juli 2021), IMF (oktober 2021), OESO (september 2021)

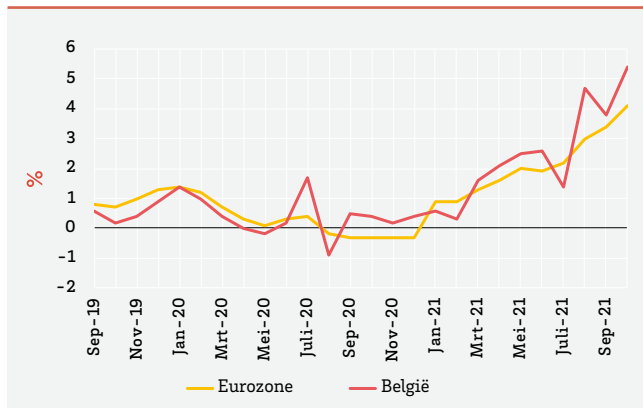
⁹ Zie referenties: OESO (september 2021); ECB (september 2021); NBB (13 september 2021)

¹⁰ Inflatie berekend op basis van het geharmoniseerde indexcijfer van de consumptieprijzen (GICP).

Het accommoderend monetair beleid (zie glossarium) van de centrale banken bestaat er thans in de rentetarieven laag en de financieringsvoorwaarden gunstig te houden om het herstel van de economische bedrijvigheid te bevorderen. Als de hoge inflatie aanhoudt, zouden de centrale banken het monetaire beleid echter kunnen verstrengen¹¹. De verhoging van de basisrente zou dan tot doel hebben de vraag af te remmen en huishoudens en bedrijven ertoe aan te zetten te sparen, waardoor de inflatie zou dalen. Een hoger dan verwachte stijging van de rentetarieven kan huishoudens en bedrijven met schulden echter kwetsbaar maken. Om dat risico te vermijden heeft de ECB besloten om de basisrentetarieven laag te houden¹².

Volgens de prognoses van de NBB en de ECB zou de inflatie in de meeste landen in 2022 terugkeren naar het niveau van vóór de crisis. De totale inflatie in de eurozone zou volgens de prognoses van de ECB in 2021 als geheel rond 2,2 % liggen, alvorens te dalen tot gemiddeld 1,7 % in 2022 en 1,5 % in 2023.

GRAFIEK 2: Inflatie in de eurozone en in België

Bron: NBB (oktober 2021)

Overheidsschuld bereikt recordniveau in vele landen ...

De overheidsschulden zijn in de verschillende landen in verschillende mate gestegen, afhankelijk van de steunmaatregelen die tijdens de crisis werden uitgevaardigd voor de huishoudens en voor de bedrijven. **De schuld van de ontwikkelde landen bedroeg eind 2021 gemiddeld 122,5 % van het bbp**, wat dicht in de buurt komt van het niveau dat aan het einde van de Tweede Wereldoorlog werd opgetekend¹³.

Om deze hoge en groeiende overheidsschuld weer in een houdbaar traject te brengen, zullen gunstige financiële voorwaarden en structurele inspanningen nodig zijn¹⁴:

- › Gunstige financiële voorwaarden hangen af van het door de centrale banken gevoerde beleid¹⁵. Landen met een hoge overheidsschuld vóór de crisis en lage monetaire reserves zijn het kwetsbaarst, omdat ze minder manoeuvreerruimte zullen hebben als de rente sterker stijgt dan verwacht.
- › De structurele inspanningen van de landen zullen moeten worden geanalyseerd om het monetaire en fiscale beleid op middellange termijn aan te passen in een context gekenmerkt door de relance van de economische activiteit, de verzwakking van bepaalde sectoren van de economie en de inflatiedruk.

De Belgische overheidsschuld is opgelopen tot 113 % van het bbp in 2020 (tegenover 98 % voor de eurozone)¹⁶. In 2021 zijn de steunmaatregelen immers slechts geleidelijk afgebouwd en zijn de gezondheidsuitgaven toegenomen (vaccinatiecampagnes in combinatie met de terugkeer naar een normaal peil van niet-coronagerelateerde gezondheidsuitgaven die waren uitgesteld)¹⁷.

¹¹ Zie referenties: IMF (oktober 2021); NBB (13 september 2021)

¹² Zie referenties: ECB (7 oktober 2021)

¹³ Zie referenties: NBB (13 september 2021); NBB (23 juni 2021)

¹⁴ Zie referenties: NBB (23 juni 2021); NBB (13 september 2021)

¹⁵ Opmerking: Indien de groei van de rente lager blijft dan de groei van het bbp zal de overheidsschuld vanzelf verminderen, zolang er geen te hoog primair tekort is.

¹⁶ Bronnen: NBB, ECB

¹⁷ Zie referenties: NBB (14 juni 2021)

... en ook de schulden van de ondernemingen nemen toe

Ook de schuldenlast van de ondernemingen is wereldwijd toegenomen als gevolg van de coronacrisis. Volgens de NBB kan de schuldenlast van de ondernemingen dalen door een combinatie van beleidsinstrumenten, zoals flexibele steunmaatregelen, hervormingen van de procedures voor schulderstructurering voor ondernemingen, insolventieprocedures (zie glossarium) enz.¹⁸

In België hebben de steunmaatregelen aan ondernemingen geholpen om de gevolgen van de Covid-19-crisis te verzachten. De opheffing van het tweede moratorium op faillissementen eind januari 2021 en de geleidelijke afschaffing van de steun kunnen er echter toe leiden dat na de Covid-19-crisis een groter aantal bedrijven in moeilijkheden raakt en er een potentiële golf van faillissementen ontstaat¹⁹.

Wereldwijd moet er veel werk worden verzet om de economische gevolgen van de pandemie te verzachten

Het herstel van de wereldwijde economische activiteit hangt af van verschillende factoren²⁰:

- › de verspreiding van eventuele varianten van het virus;
- › het vaccinatietempo in ieder land en de doeltreffendheid van de vaccins tegen nieuwe virusvarianten;
- › de beheersing van de inflatiedruk;
- › de geleidelijke verdwijning van de wereldwijde bevoorradingsproblemen;
- › de snelheid waarmee het opgebouwde spaargeld wordt gebruikt om het herstel van de particuliere consumptie te ondersteunen;
- › de overheidssteun: de overheidsinvesteringen zullen de komende kwartalen waarschijnlijk blijven toenemen dankzij de relanceplannen. Enige financiële steun zal nog steeds nodig zijn, afhankelijk van de sector en de inkomens van de huishoudens.

De ontwikkelde landen zullen in het algemeen sneller terugkeren naar een trendmatige groei van de economische activiteit dan de opkomende landen en de ontwikkelingslanden.

De vooruitzichten zijn echter bemoedigend: het vertrouwen van de consumenten en van de ondernemingen, en de economische activiteit nemen toe in de landen waar het herstel al is ingezet²¹.

De economische activiteit zal zich naar verwachting wereldwijd herstellen, waarbij het bbp zou stijgen:

- › met 5,9 % in 2021 en 4,9 % wereldwijd in 2022²²;
- › met 5,0 % in 2021 en 4,3 % in 2022 in de eurozone, waarmee het niveau van voor de crisis vanaf het eerste kwartaal van 2022 wordt overschreden²³. **De meeste lidstaten van de eurozone zouden bijgevolg tegen eind 2022 weer hun niveau van voor de crisis moeten halen**, hoewel het hersteltempo sterk uiteenloopt tussen de landen²⁴;
- › met 5,7 % in 2021 en 3,0 % in 2022 in België, volgens de prognoses van het Federaal Planbureau, waarmee eind 2021 het niveau van voor de crisis weer wordt bereikt.

¹⁸ Zie referenties: NBB (16 juni 2021)

¹⁹ Zie referenties: FOD ECONOMIE, KMO MIDDENSTAND EN ENERGIE (7 juni 2021)

²⁰ Zie referenties: OESO (september 2021); IMF (juli 2021); NBB (9 september 2021)

²¹ Zie referenties: IMF (juli 2021), OESO (september 2021)

²² Bron: IMF (oktober 2021)

²³ Bron: IMF (oktober 2021)

²⁴ Zie referenties: EUROPESE COMMISSIE (juli 2021).

2. CONJUNCTUUR IN BRUSSEL

2.1. EVOLUTIE VAN DE BRUSSELSE ECONOMISCHE ACTIVITEIT SINDE HET BEGIN VAN 2021

De Brusselse economische activiteit is in het eerste semester van 2021 niet teruggekeerd naar het niveau van voor de crisis

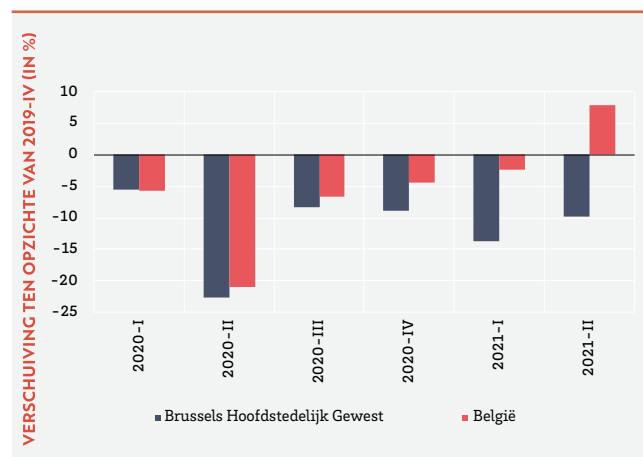
Een tijdelijk vertraagd herstel van de omzet van de Brusselse ondernemingen

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is, net als op nationaal niveau, de economische activiteit vanaf het tweede semester van 2020 weer opgestart. De tweede golf van de epidemie en de invoering van nieuwe gezondheidsmaatregelen op het eind van het jaar hebben dit herstel enigszins vertraagd.

In het eerste kwartaal van 2021 verloopt de uitrol van de vaccinaties in België nog langzaam en dit geldt zeker voor het Brussels Gewest. Tegelijkertijd is het aantal besmettingen toegenomen. Beperkende maatregelen werden weer ingevoerd (reisverbod) of verlengd (avondklok, beperking van de activiteiten van niet-essentiële winkels en niet-medische contactberoepen, zie [tijdlijn](#)). Uit de omzetgegevens van btw-plichtigen blijkt dat de omzet van de Brusselse marktsector in deze periode is gedaald (zie [grafiek 3](#)).

De geleidelijke implementatie van de vaccinatiecampagne heeft daarna meer optimistische perspectieven geboden voor ondernemingen en huishoudens. Dit hernieuwde optimisme heeft een positieve impact gehad op de Brusselse economische activiteit. **Deze economische heropstart was evenwel in het Brussels Gewest minder dynamisch dan in de rest van het land** (zie [grafiek 3](#)).

GRAFIEK 3: Evolutie van de omzet ten opzichte van het niveau van voor de crisis

Bron: STATBEL - btw-aangiften, berekeningen BISA

Nota: De evolutie van de omzet (zie [glossarium](#)) komt overeen met de evolutie van de som van de omzet van alle Brusselse btw-plichtige ondernemingen, gecorrigeerd voor seizoenschommelingen.

In het tweede kwartaal van 2021 werden de bestaande gezondheidsmaatregelen versoepeld: de avondklok werd opgeheven, de horeca werd volledig heropend en de evenementen-, cultuur- en vrijetijdsectoren konden hun activiteiten hervatten (zie [tijdlijn](#)). De omzet van de Brusselse btw-plichtige ondernemingen heeft zich gedurende deze periode hersteld. Wel hebben **de vaccinatie en de versoepeling van de gezondheidsmaatregelen de Brusselse economie niet in staat gesteld om terug te keren naar haar productieniveau van voor de crisis** (-10 % in het tweede kwartaal van 2021 ten opzichte van het vierde kwartaal van 2019). Ter vergelijking: **de omzetresultaten van de Belgische btw-plichtige bedrijven hebben hun niveau van voor de crisis overschreden** (+8 % in het tweede kwartaal van 2021 ten opzichte van het vierde kwartaal van 2019).

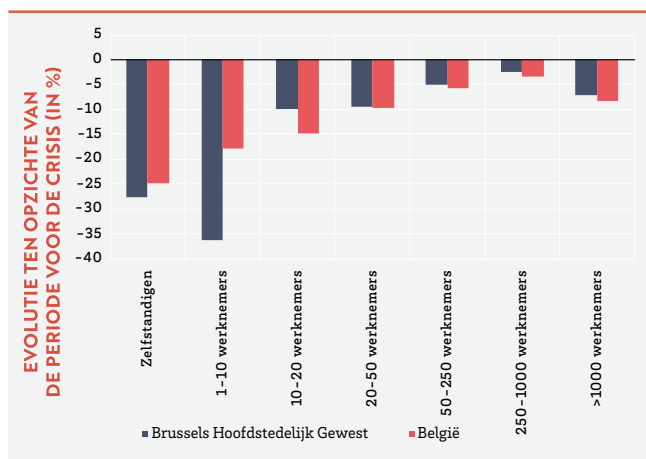
Uit de omzetgegevens van btw-plichtigen blijkt dat de prestatiekloof tussen Brusselse en Belgische ondernemingen groter wordt naarmate de crisis aanhoudt (zie [grafiek 3](#)). Een verklaring is dat sommige Brusselse sectoren veel meer afhankelijk zijn van de externe vraag (toeristen en pendelaars) dan deze in de twee andere gewesten. Dit betreft vooral de horeca, de detailhandel en alle sectoren die daaraan voorafgaan (logistiek, groothandel, vervoer, enz.). Het behoud van de social distancing-maatregelen en de invoering van het reisverbod hebben dus zwaarder gewogen op de resultaten van de Brusselse ondernemingen.

Deze resultaten²⁵ moeten echter worden genuanceerd. Ze hebben slechts betrekking op een deel van de ondernemingen, namelijk de btw-plichtige. De sectoren waarvan de bedrijven btw-plichtig zijn, vertegenwoordigen een kleiner deel van de economie in het Brussels Gewest (47 % van de totale toegevoegde waarde in 2018, tegenover 61 % in België). De niet-commerciële en financiële sectoren, die veel meer aanwezig zijn in het Brusselse sectorale weefsel, en waarvan de bedrijven over het algemeen niet btw-plichtig zijn, zijn meer gespaard gebleven van de crisis.

Een aanhoudend moeilijke situatie voor zelfstandigen en kleine ondernemingen

De versoepeling van de beperkende maatregelen in het tweede kwartaal van 2021 kon de verliezen beperken in de sectoren die het zwaarst door de crisis worden getroffen²⁶. Toch blijkt uit de resultaten van de laatste ERMG-enquête (juni 2021) dat de kleine ondernemingen en zelfstandigen nog steeds in een moeilijke situatie verkeren (zie grafiek 4). Bovendien werden deze ondernemingen zwaarder getroffen in het Brussels Gewest dan in de rest van het land. **Zo bleef in het BHG het omzetverlies voor zelfstandigen aanzienlijk (-28 % tegenover -25 % op Belgisch niveau in vergelijking met de periode vóór de crisis). Dit is ook het geval voor bedrijven met 1 tot 10 werknemers (-36 % tegenover -18 % op Belgisch niveau in vergelijking met de periode vóór de crisis).**

GRAFIEK 4: Impact van de Covid-19-crisis op de omzet van de ondernemingen ten opzichte van het niveau voor de crisis per grootteklasse, enquêteresultaten

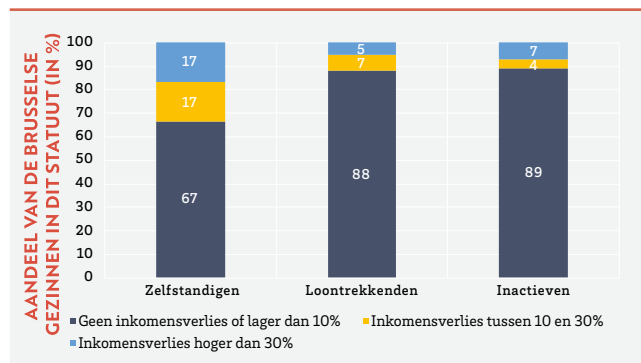

Bron: NBB - ERMG (21 juni 2021), berekeningen BISA

Gelet op de duur van de crisis en de omvang van het omzetverlies kampen sommige ondernemingen met een aanhoudend liquiditeitsprobleem (zie glossarium)²⁷. Zij hebben ook moeilijker toegang tot krediet dan de grotere ondernemingen. Het tweede moratorium op faillissementen, dat op 6 november 2020 werd ingevoerd, werd eind januari 2021 opgeheven, hoewel het in de praktijk nog steeds door de RSZ en de administraties wordt toegepast. De effectieve opheffing van deze regeling en de geleidelijke afschaffing van de bedrijfsondersteunende maatregelen zouden deze situatie nog kunnen verergeren. In januari 2021 bleek uit de ERMG-enquête op Belgisch niveau dat 20 % van de kleine ondernemingen (1-10 werknemers) en 25 % van de zelfstandigen een beroep moesten doen op een aanvullende financieringsbron (via kapitaalinjectie of bankleningen). Dit was tevens in grotere mate dan de grotere ondernemingen²⁸. Het was met name het geval in de sectoren die het zwaarst door de crisis zijn getroffen: horeca, vervoer en logistiek, niet-medische contactberoepen, enz.

Deze moeilijke situatie houdt aan. Uit de consumentenenquête van de NBB (zie glossarium) bleek dat in september 2021 **17 % van de zelfstandige Brusselaars nog steeds een inkomensverlies van meer dan 30 % lijdt als gevolg van de crisis (zie grafiek 5). Dit percentage blijft hoger dan dat van werknemers (5 %) en de inactieven (7 %).**

GRAFIEK 5: Impact van de Covid-19 crisis op het inkomen van de Brusselse huishoudens volgens het statuut van de respondent, enquêteresultaten

Bron: NBB (consumentenenquête - oktober 2021), berekeningen BISA
 Nota: antwoordensaldo seizoengezuiverd, gestandaardiseerde score²⁹, driemaands voortschrijdend gemiddelde

²⁵ De omzetgegevens van btw-plichtigen zijn, samen met het bbp, een van de conjunctuurindicatoren voor de beoordeling van de evolutie van de economische activiteit. Deze indicatoren meten echter verschillende aspecten van deze activiteit (zie glossarium)

²⁶ NBB (1 juni 2021)

²⁷ NBB (19 januari 2021)

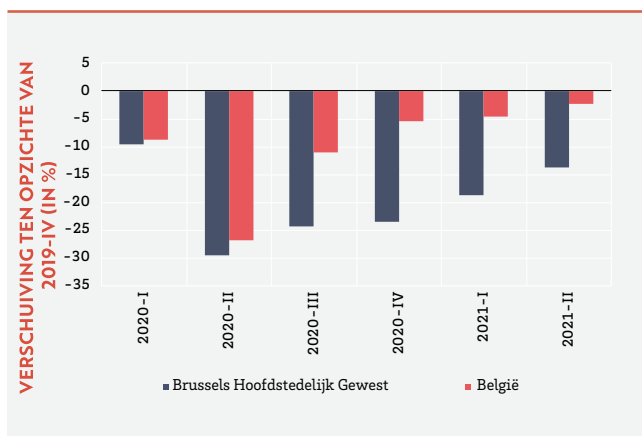
²⁸ Ibid.

²⁹ Zie glossarium

Een aanhoudend herstel van de Brusselse investeringen

In de eerste helft van 2021 hebben de Brusselse investeringen het herstel voortgezet dat in het derde kwartaal van 2020 was ingezet (zie grafiek 6), hoewel ze onder het niveau van voor de crisis blijven (-14 % in het tweede kwartaal van 2021 in vergelijking met het vierde kwartaal van 2019). Meer precies groeiden de Brusselse investeringen met 6 % in het eerste kwartaal van 2021 en met 6 % in het tweede kwartaal van 2021 (in trimestriële verschuiving³⁰), en in een sneller tempo dan op Belgisch niveau (respectievelijk +1 % en +2 % in het eerste en tweede kwartaal van 2021 in trimestriële verschuiving).

GRAFIEK 6: Evolutie van de investeringen ten opzichte van het niveau van voor de crisis

Bron: STATBEL - btw-aangiften, berekeningen BISA
Nota: seizoengezuiverde gegevens

Dit herstel van de Brusselse investeringen gaat hand in hand met een heropleving van het ondernemersvertrouwen (zie grafiek 7). De stijging van de investeringen en van het ondernemersvertrouwen weerspiegelt de verbeterde vooruitzichten voor de toekomstige vraag en de economische bedrijvigheid.

Een optimistisch derde kwartaal van 2021 voor de Brusselaars

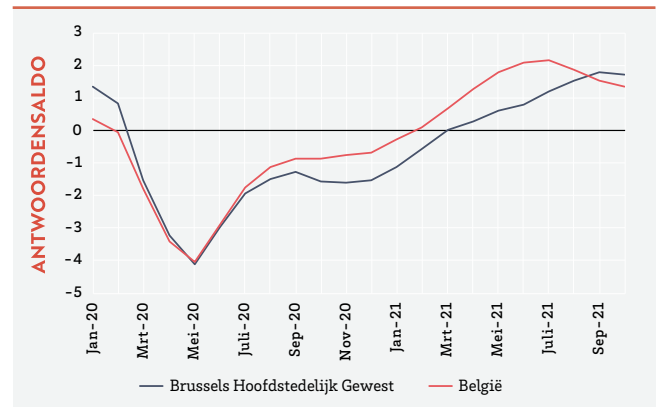
De Brusselse ondernemingen hebben steeds meer vertrouwen

Het ondernemersvertrouwen in het Brussels Gewest is in het derde kwartaal van 2021 toegenomen (zie grafiek 7). Uit de enquête van de NBB bij de ondernemingen (zie glossarium) blijkt dat dit vertrouwen vanaf de maand juli niveaus heeft bereikt die vergelijkbaar zijn met of zelfs hoger liggen dan die van vóór de crisis.

³⁰ Zie glossarium

³¹ Het betreft voornamelijk elektronische en huishoudelijke toestellen, die onder de definitie van grote huishoudelijke aankopen van de NBB vallen.

GRAFIEK 7: Ondernemersvertrouwen, enquêteresultaten

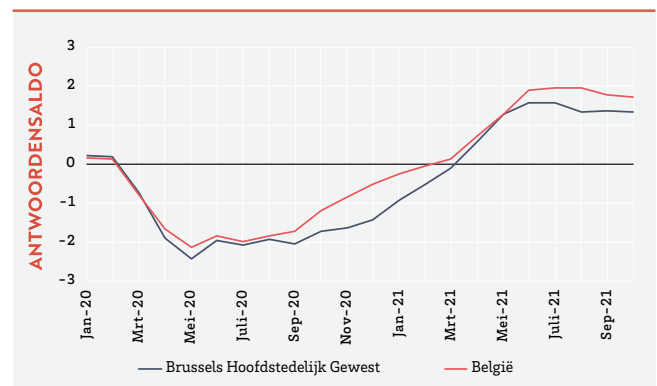

Bron: NBB (oktober 2021), berekeningen BISA
Nota: antwoordensaldo seizoengezuiverd, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde

... en ook de huishoudens zijn nog altijd optimistisch

Naarmate de vaccinatiecampagne vordert en de gezondheidsmaatregelen worden versoepeld, hebben de Brusselse consumenten in de loop van het eerste semester van 2021 steeds meer vertrouwen gekregen (zie grafiek 8). Sinds de maand juni is het vertrouwen van de huishoudens gestabiliseerd op een niveau ruim boven dat van voor de crisis.

GRAFIEK 8: Consumentenvertrouwen, enquêteresultaten

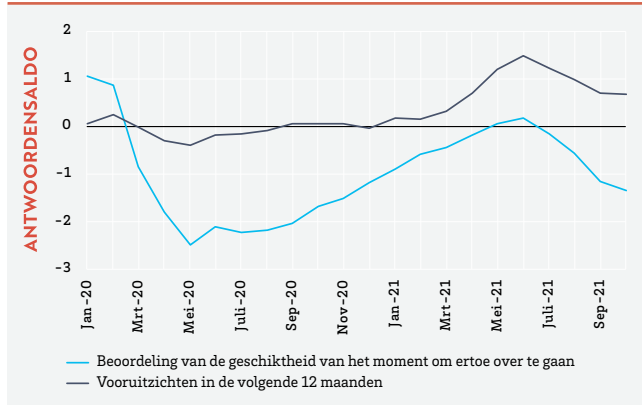

Bron: NBB (oktober 2021), berekeningen BISA
Nota: antwoordensaldo seizoengezuiverd, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde

De Brusselaars blijven optimistisch, maar stellen hun consumptie van duurzame goederen³¹ uit wegens het opduiken van onzekerheden in de productieketens. In de loop van het eerste semester van 2021 nam het vertrouwen van de Brusselse huishoudens toe en stelden ze hun grote aankopen niet langer uit (zie grafiek 9). In juni 2021 lagen de aankoopverwachtingen voor duurzame goederen van de Brusselaars zelfs ver boven het niveau van vóór de crisis. Sinds juli denken echter steeds minder mensen dat dit een ideaal moment is om grote aankopen te doen.

Eenzijds is de in het begin van het jaar waargenomen opleving te verklaren door een inhaalbeweging van in 2020 uitgestelde aankopen. Aan de andere kant is er de onzekerheid als gevolg van de prijsstijging van elektronische en huishoudelijke goederen. Ook de langere levertijden weerhouden de Brusselse consumenten van belangrijke aankopen.

GRAFIEK 9: Belangrijke aankopen van de Brusselse gezinnen, enquêteresultaten

Bron: NBB (oktober 2021), berekeningen BISA
 Nota: antwoordensaldo seizoengezuiverd, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde

Het herstel van de Brusselse economische activiteit blijft onder druk door een aanhoudende crisis

Dankzij de vorderingen van de vaccinatiecampagnes en de versoepeling van de beperkende maatregelen kan het economisch herstel in het BHG al in het tweede kwartaal van 2021 worden ingezet. In het derde kwartaal van 2021 is het ondernemersvertrouwen toegenomen en tonen de huishoudens zich zeer optimistisch. Dit wijst erop dat het **economisch herstel in het Brussels Gewest tussen nu en het eind van het jaar en tot in 2022 zal aanhouden.**

In dit verband verwachten de HERMREG-projecties van het Federaal Planbureau³² een heropleving van de Brusselse economische activiteit in 2021 met een groei van het bbp met 4,2 %. Dit herstel zal naar verwachting doorzetten met een groei van 3,1 % in 2022.

Met het oog op de huidige situatie, hangt de snelheid van dit herstel echter nog steeds af van verschillende onzekere factoren:

- › **het vaccinatietempo** dat langzamer is in Brussel dan in de twee andere gewesten³³ en de inwerkingtreding van het Covid Safe Ticket medio oktober 2021 (zie tijdschema). De versoepeling van de gezondheidsmaatregelen en de snelheid van het economisch herstel blijven in grote mate afhankelijk van de controle over de epidemie;
- › **een nog altijd zwakke externe vraag.** Ondanks de versoepeling van de regels voor telewerken, verloopt de terugkeer naar de werkplek geleidelijk. De veralgemening van hybride werkuren (waarbij telewerk en werken op kantoor worden afgewisseld) blijft een impact hebben op de externe vraag van de pendelaars in het Brussels Gewest. Het internationale toerisme blijft zwaar getroffen door de gezondheidsmaatregelen en het ongelijke vaccinatietempo in het buitenland. Het slechte weer van deze zomer heeft eveneens een bijkomende negatieve impact gehad, met name op de activiteiten van de horeca;
- › **een verzwakkende interne vraag.** In het eerste semester van 2021 werd de vraag bevorderd door het toenemende vertrouwen van de Brusselse consumenten, maar in de zomermaanden viel ze terug. Hoewel de grote aankoopverwachtingen van de huishoudens hoger zijn dan vóór de crisis, worden deze aankopen verder uitgesteld naarmate de crisis aanhoudt;
- › **verstoringen van het aanbod.** Volgens de resultaten van de laatste ERMG-enquêtes hebben sommige ondernemingen vanaf april 2021 te kampen met bevoorradingsproblemen³⁴. Deze problemen houden hoofdzakelijk verband met een schaarste bij de leveranciers en met vervoersproblemen. Ook de stijgende inputkosten in de productiefase spelen een rol, met name als gevolg van de stijgende prijzen van energie, grondstoffen en de invoer uit Aziatische landen (zie hoofdstuk 1.4). Er wordt ook melding gemaakt van aanwervingsproblemen, zowel op het vlak van de processen als de aan te werven profielen.

³² FPB (juli 2021)

³³ Sciensano (13 oktober 2021)

³⁴ NBB (27 april 2021)

2.2. SECTORALE FOCUS OP HET EERSTE SEMESTER VAN 2021

De Covid-19-crisis heeft de economische activiteit op zeer uiteenlopende wijze beïnvloed naargelang de beschouwde sectoren. In dit deel wordt getracht de gezondheidstoestand van de Brusselse marktsectoren te beschrijven, voornamelijk aan de hand van de evolutie van hun omzet (zie glossarium). Het herstel van de activiteit wordt met name gemeten door de omzet in het eerste en tweede kwartaal van 2021 te vergelijken met het niveau in het laatste kwartaal van 2019, net vóór het begin van de gezondheidscrisis.

De analyse heeft betrekking op vijf grote sectorale groeperingen³⁵ (de verwerkende industrie, de bouwnijverheid, de productiediensten, de persoonlijke diensten en de financiële diensten), alsook op de belangrijkste deeltakken waaruit deze bestaan.

De verwerkende industrie hervindt langzaam haar productieniveau van vóór de crisis

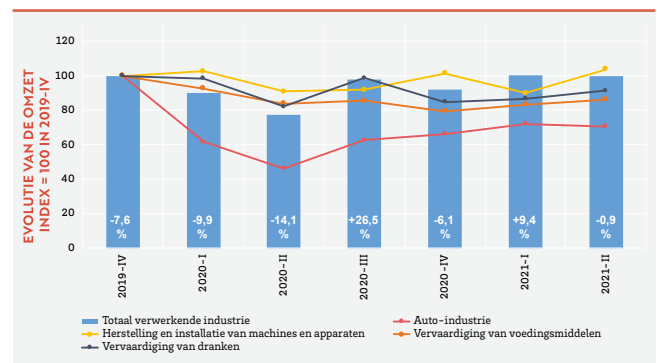
De verwerkende industrie (zonder de vervaardiging van cokes en raffinage) is zeer weinig aanwezig in het Brussels Gewest. Ze genereert jaarlijks ongeveer **2 %³⁶ van de toegevoegde waarde** in het BHG.

In het eerste semester van 2021 **flirtte de omzet van de Brusselse bedrijven uit de verwerkende industrie met het niveau van vóór de crisis**. Meer specifiek, na in het vierde kwartaal van 2020 met 6,1 % te zijn gedaald ten opzichte van het voorgaande kwartaal, herstelde de verkoop zich in het eerste kwartaal van 2021 met 9,4 % ten opzichte van het vierde kwartaal van 2020 (zie grafiek 10). In het tweede kwartaal van 2021 heeft de omzet van de verwerkende industrie zich gestabiliseerd op het niveau van vóór de crisis. **In België als geheel leek het klimaat beter te zijn: de Belgische omzet lag in het tweede kwartaal van 2021 9 % hoger dan vóór de crisis.**

Binnen de verwerkende industrie zijn de belangrijkste sectoren in termen van toegevoegde waarde de automobielenindustrie (21 %), de reparatie en installatie van machines en apparaten (15 %), de voedingsindustrie (14 %) en de drankenindustrie (10 %).

Van deze sectoren lag in het tweede kwartaal van 2021 alleen de omzet in de sector 'reparatie en installatie van machines en apparaten' boven het niveau van vóór de crisis. De activiteit in de automobielenindustrie, die te lijden had onder tekorten aan grondstoffen en onderdelen, bleef daarentegen ver onder het niveau van vóór de crisis. Ook de voedings- en drankenindustrie kampen met bevoorradingsproblemen. Deze sectoren hebben te maken met de invloed van de klimaatverandering op de oogsten, tekorten aan ingrediënten (zoals smaakstoffen, oliën of dextrose), het gebrek aan verpakkingsmaterialen en de stijgende energie- en vervoersprijzen³⁷.

GRAFIEK 10: Evolutie van de omzet in de verwerkende industrie³⁸ en haar belangrijkste deeltakken ten opzichte van het niveau van voor de crisis; de cijfers in % komen overeen met de kwartaalgroei voor de totale verwerkende industrie

Bron: STATBEL - Btw-aangiften, berekeningen BISA
Nota: seizoengezuiverde gegevens; index 2019-IV = 100

³⁵ Ofschoon deze vijf sectorale groeperingen slechts een gedeeltelijk beeld geven van de economische activiteit in het gewest, genereren zij samen toch bijna 65 % van de Brusselse toegevoegde waarde.

³⁶ INR, Regionale rekeningen 2018.

³⁷ Deze prijsstijging is bijzonder schadelijk voor die sectoren waar de energie- en vervoerskosten een aanzienlijk deel van de productiekosten uitmaken.

³⁸ Zonder de raffinage (NACE-code 19)

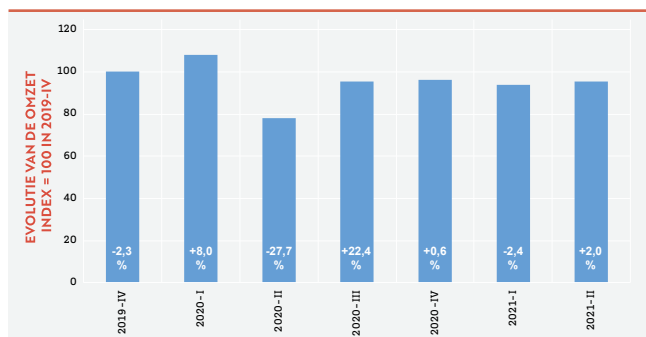
De bouwnijverheid stagneert onder het niveau van vóór de crisis

De bouwnijverheid genereert elk jaar ongeveer **2,5 %³⁹ van de toegevoegde waarde** in het BHG.

In de eerste helft van 2021 stagneerde de bouwactiviteit op een niveau dat onder dat van vóór de crisis ligt. Meer bepaald daalde de activiteit van de sector in het eerste kwartaal van 2021 met 2,4 % (kwartaal-op-kwartaal), alvorens in het tweede kwartaal van 2021 met 2 % te herstellen (zie grafiek 11). In het tweede kwartaal van 2021 **lag de omzet van de sector nog 4 % onder het niveau van vóór de crisis**.

Het herstel van de bouwsector wordt afgeremd door stijgende materiaalprijzen, langere levertijden en een tekort aan geschoolde arbeidskrachten. Deze belemmeringen lijken bijzonder acuut te zijn in het BHG, aangezien **op nationaal niveau in het tweede kwartaal van 2021 de omzet van de bouwnijverheid nog 7 % hoger lag dan het niveau van vóór de crisis**.

GRAFIEK 11: Evolutie van de omzet in de bouwnijverheid ten opzichte van het niveau van voor de crisis; de cijfers in % komen overeen met de kwartaalgroei voor de totale bouwnijverheid

Bron: STATBEL - Btw-aangiften, berekeningen BISA
Nota: seizoengezuiverde gegevens; index 2019-IV = 100

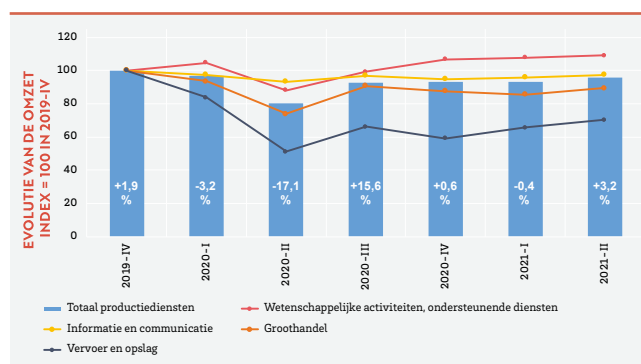
Een nog onvolmaakt herstel voor de productiediensten

De productiediensten genereren elk jaar bijna **een derde (33 %⁴⁰) van de toegevoegde waarde** in het BHG. De sector van de productiediensten omvat de activiteiten op het vlak van groothandel, vervoer, informatie en communicatie,

en een reeks andere diensten die grotendeels gericht zijn op ondernemingen⁴¹.

In zijn geheel genomen is de **omzet van de productiediensten in het tweede kwartaal van 2021 gestegen, maar lag deze nog 4 % onder het niveau van vóór de crisis⁴² (zie grafiek 12)**. Hoewel het herstel van de marktdiensten na een economische crisis over het algemeen trager verloopt dan dat van de industrie, blijft de Brusselse situatie toch uitdagend. **Op Belgisch niveau lag de omzet van de productiediensten in dezelfde periode 20 % hoger dan het niveau van vóór de crisis**.

GRAFIEK 12: Evolutie van de omzet in de productiediensten en hun belangrijkste deeltakken ten opzichte van het niveau van voor de crisis; de cijfers in % komen overeen met de kwartaalgroei voor de totale productiediensten en hun belangrijkste deeltakken

Bron: STATBEL - Btw-aangiften, berekeningen BISA
Nota: seizoengezuiverde gegevens; index 2019-IV = 100

Binnen de productiediensten is het gewicht van de verschillende sectoren in termen van **toegevoegde waarde** als volgt:

- › 46 % voor de wetenschappelijke en technische activiteiten, administratieve en ondersteunende diensten;
- › 24 % voor de informatie- en communicatiesector;
- › 17 % voor vervoer en opslag;
- › 13 % voor de groothandel.

In het tweede kwartaal van 2021 lag de verkoop van **wetenschappelijke en technische activiteiten en administratieve en ondersteunende diensten** boven het niveau van vóór de crisis, en dat sedert bijna drie kwartalen. Binnen deze groep lag de verkoop van gespecialiseerde, wetenschappelijke en technische activiteiten echter nog onder het niveau van vóór de crisis. Het herstel van deze sector is van bijzonder belang voor de zelfstandigen, aangezien 60 % van hen⁴³ in die sector werkzaam is in het BHG.

³⁹ INR, Regionale rekeningen 2018

⁴⁰ INR, Regionale rekeningen 2018

⁴¹ Deze andere op ondernemingen gerichte diensten zijn de secties M en N van NACE-BEL 2008, die met name juridische en boekhoudkundige diensten, consultancy, engineering en O&O omvatten, evenals reclame, uitzendwerk, administratieve diensten en schoonmaakdiensten.

⁴² De periode vóór de crisis komt overeen met de situatie in het vierde kwartaal van 2019.

⁴³ 59 % in 2019, waarvan de overgrote meerderheid binnen de juridische en boekhoudkundige activiteiten, hoofdkantooractiviteiten en consultancy.

De **informatie- en communicatiesector** is een van de sectoren die het minst zwaar getroffen werd in 2020. Toch heeft de sector het moeilijk in het BHG om opnieuw het niveau van vóór de crisis te bereiken. In het tweede kwartaal van 2021 lagen de verkopen van de sector in het BHG nog 3 % onder het niveau van vóór de crisis (tegenover +4 % op Belgisch niveau).

In het tweede kwartaal van 2021 lag de activiteit van de **vervoer- en opslagsector** in het BHG nog 30 % onder het niveau van vóór de crisis. Deze vaststelling is des te opvallender omdat op Belgisch niveau de activiteit in de sector reeds opnieuw het niveau van vóór de crisis had bereikt. De vertraging in Brussel kan gedeeltelijk worden verklaard door de daling van de omzet van de ondernemingen voor personenvervoer over land, met name van de openbaarvervoermaatschappijen waarvan de zetel in Brussel is gevestigd (NMBS, Infrabel, MIVB).

De gezondheidstoestand van de **groothandel** in het BHG is eveneens zorgwekkend. In het tweede kwartaal van 2021 lagen de verkopen in het BHG 11 % onder het niveau van vóór de crisis, terwijl ze op Belgisch niveau 29 % erboven lagen. De kwetsbaarheid van de groothandel in het BHG wordt met name verklaard door de achterblijvende vraag van een deel van de non-food detailhandel en de horeca. Bovendien sleept de productiedaling in de groothandel een deel van de activiteiten van de vervoer- en opslagsector (vervoer en opslag van goederen) onherroepelijk mee..

Een zeer ongelijk herstel van de persoonlijke diensten in de verschillende sectoren

De persoonlijke diensten genereren jaarlijks ongeveer **7 %⁴⁴ van de toegevoegde waarde** in het BHG.

In zijn geheel genomen lag de omzet van de persoonlijke diensten in de eerste helft van 2021 dicht bij het niveau van vóór de crisis (zie grafiek 13). De omzet van de persoonlijke diensten wordt echter grotendeels beïnvloed door de verkoop van de autohandel, die het, in tegenstelling tot andere sectoren van de groepering, relatief goed deed.

Binnen de persoonlijke diensten zijn de belangrijkste sectoren in termen van toegevoegde waarde de detailhandel (38 %), de horeca (29 %), en de handel in en reparatie van auto's (18 %).

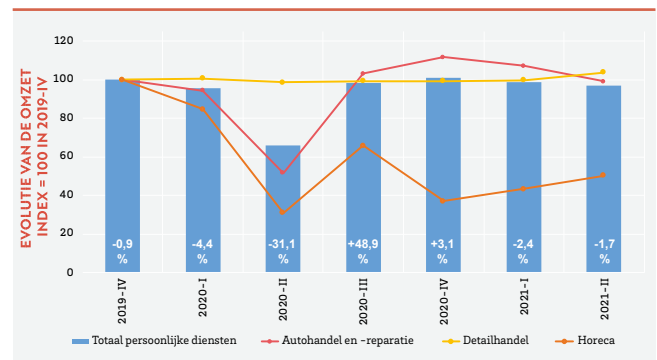
In het tweede kwartaal van 2021 lag de totale omzet van de **detailhandel** in het BHG 4 % boven het niveau van vóór de crisis (tegenover +9 % op Belgisch niveau). Achter deze ogenschijnlijk goede gezondheid gaan echter enorme verschillen schuil tussen de detailhandel in food en non-food.

Uit de nationale ERMG-gegevens blijkt dat het omzetverlies (in vergelijking met een situatie zonder gezondheids crisis) in de detailhandel in food beperkt is gebleven tot gemiddeld 3 % in de periode van januari tot eind juni 2021. In dezelfde periode is de verkoop in de detailhandel in non-food met gemiddeld 17 % gedaald, eveneens op nationaal niveau.

De situatie in de **horecasector** bleef bijzonder zorgwekkend in het BHG. **Op het Brussels grondgebied lag de verkoop in het tweede kwartaal van 2021 nog 50 % onder het niveau van vóór de crisis** (tegenover -34 % op Belgisch niveau). In de horeca hebben, net zoals in de non-food detailhandel, de in het hypercentrum en in de zakenwijken gevestigde etablissementen het nog moeilijker om opnieuw klanten - die hoofdzakelijk uit toeristen en pendelaars bestaan - aan te trekken.

Sinds het laatste semester van 2020 gaat het relatief goed met de **autohandel en -reparatie**, met een verkoop in de sector die rond het niveau van vóór de crisis schommelt.

GRAFIEK 13: Evolutie van de omzet van de persoonlijke diensten en hun belangrijkste deeltakken ten opzichte van het niveau van voor de crisis; de cijfers in % komen overeen met de kwartaalgroei voor het totaal van de persoonlijke diensten

Bron: STATBEL - Btw-aangiften, berekeningen BISA
Nota: seizoengezuiverde gegevens; index 2019-IV = 100

⁴⁴ INR, Regionale rekeningen 2018.

De activiteit van de financiële diensten bijna op het niveau van vóór de crisis

De financiële en verzekeringsdiensten genereren elk jaar bijna **20 %⁴⁵ van de toegevoegde waarde** in het BHG.

Voor deze sector zijn er geen btw-aangiften op basis waarvan de evolutie van de omzet kan worden gemeten. De evolutie van de toegevoegde waarde van de sector wordt echter gepubliceerd in de nationale kwartaalrekeningen.

Ondanks een verschil tussen de aard van de financiële en verzekeringsdiensten die op Brussels niveau en op nationaal niveau worden verleend, geeft de evolutie van deze nationale indicator een eerste inzicht in de situatie van de Brusselse ondernemingen.

Wat België als geheel betreft, blijkt dat de financiële en verzekeringsdiensten veel minder dan de meeste andere sectoren door de Covid-19-crisis zijn getroffen. **In het tweede kwartaal van 2021 was de door de financiële en verzekeringsdiensten gegenereerde toegevoegde waarde vergelijkbaar met het niveau van vóór de crisis.**

2.3. IMPACT VAN DE COVID-19-CRISIS OP DE BRUSSELSE ARBEIDSMARKT

Het arbeidsvolume heeft zich in het tweede kwartaal van 2021 nog niet hersteld in tegenstelling tot het aantal Brusselse loontrekkenden

In 2020 kon het aantal Brusselse werkenden ondanks de Covid-19-crisis op peil worden gehouden dankzij verschillende overheidsmaatregelen: tijdelijke werkloosheid, overbruggingsrecht, het moratorium op faillissementen, massaal gebruik van telewerk en bedrijfsondersteunende premies. Dankzij deze verschillende maatregelen hebben sommige ondernemingen massale ontslagen kunnen vermijden en hebben werknemers hun inkomen of hun activiteit waar mogelijk kunnen behouden. **Anderzijds is het arbeidsvolume aanzienlijk afgenomen.**

Uiteindelijk, voor het volledige jaar 2020:

- › Is het aantal Brusselse loontrekkenden licht gedaald (-0,5 % ten opzichte van het voorgaande jaar⁴⁶ of -1 612 personen), op een niveau dat vergelijkbaar is met het Belgische (-0,4 %)⁴⁷;
- › Het aantal Brusselse zelfstandigen is gestegen (+3,2 % of +3 661 personen). Deze stijging is vergelijkbaar met die welke de vorige jaren en op nationaal niveau (+3,3 %)⁴⁸ werd vastgesteld.

Anderzijds is het arbeidsvolume in het Brussels Gewest in 2020 zeer sterk gedaald (-7,7 % ten opzichte van het voorgaande jaar of -21 684 personen). Deze daling is groter dan deze op nationaal niveau vastgesteld (-5,6 %)⁴⁹.

De vertraging van de economische activiteit in het eerste kwartaal van 2021 heeft slechts een beperkte impact gehad op de Brusselse arbeidsmarkt, maar het arbeidsvolume is nog niet terug op het niveau van voor de crisis:

- › De aanscherping van de maatregelen eind maart 2021 (zie [tijdlijn](#)) leidde tot een relatief kleine daling van het arbeidsvolume in het eerste kwartaal van 2021, gevolgd door een stijging in het tweede kwartaal van 2021.
- › Dit had echter geen negatieve impact op het aantal werknemers. In de eerste helft van 2021 houdt de midden 2020 begonnen stijging van het aantal loontrekkenden aan ([zie grafiek 14](#)).

⁴⁵ INR, Regionale rekeningen 2018.

⁴⁶ Jaarlijkse verschuiving (zie [glossarium](#))

⁴⁷ Bron: RSZ, berekeningen BISA

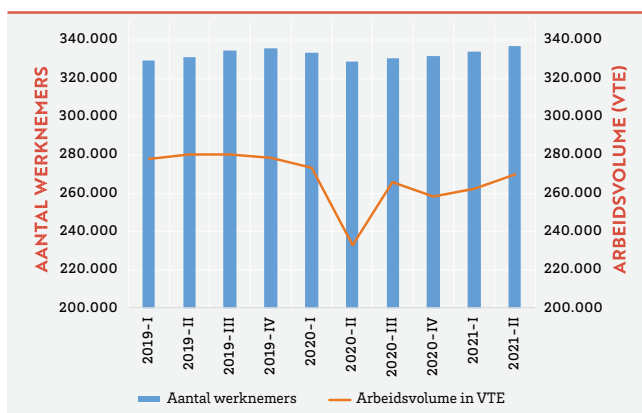
⁴⁸ Bron: RSVZ, berekeningen BISA

⁴⁹ Bron: RSZ, berekeningen BISA

In het tweede kwartaal van 2021⁵⁰ was:

- › het aantal Brusselse loontrekkenden hoger dan voor de crisis (+1,7 % in het tweede kwartaal van 2021 vergeleken met het tweede kwartaal van 2019, namelijk +5 532 personen);
- › het arbeidsvolume in Brussel nog steeds een stuk kleiner dan in het tweede kwartaal van 2019 (-3,7 % in het tweede kwartaal van 2021 ten opzichte van het tweede kwartaal van 2019, dus 10 401 minder voltijdsequivalenten - VTE's, zie glossarium). Het arbeidsvolume herstelt zich in Brussel trager dan op Belgisch niveau (-1,5 % in het tweede kwartaal van 2021 vergeleken met het tweede kwartaal van 2019).

GRAFIEK 14: Evolutie van het aantal Brusselse loontrekkenden en van het daaraan gekoppelde arbeidsvolume in voltijdsequivalenten

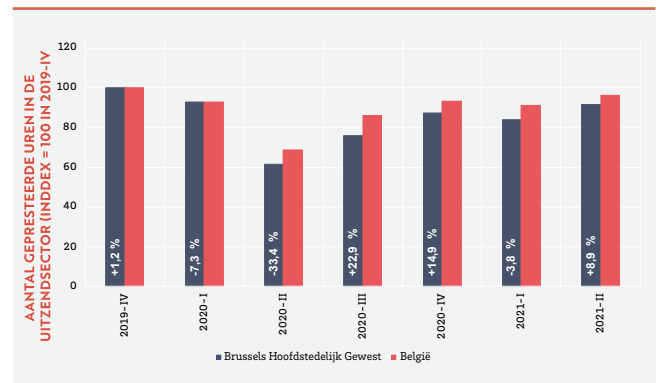
Bron: RSZ, berekeningen BISA
Nota: seizoengezuiverde gegevens

Op basis van de gewerkte uren in uitzendarbeid en de werkgelegenheidsvooruitzichten van de bedrijven kan worden verwacht dat de banengroei in Brussel in het derde kwartaal van 2021 zal versnellen.

De statistiek van de evolutie van het aantal gewerkte uren in uitzendarbeid geeft een andere kijk op de recente en toekomstige ontwikkelingen van de arbeidsmarkt omdat hij vooruitloopt op de andere arbeidsmarktstatistieken. Zowel in tijden van inkrimping als in tijden van herstel gebruiken de bedrijven immers eerst de uitzendarbeid als buffer bij schommelingen van de vraag, alvorens over te gaan tot ontslagen of aanwervingen.

Sinds het herstel van de economische activiteit in de tweede helft van 2020 hebben de bedrijven opnieuw een beroep gedaan op uitzendkrachten (met uitzondering van een lichte daling in het eerste kwartaal van 2021). In het tweede kwartaal van 2021 is de uitzendarbeid opnieuw toegenomen als gevolg van het herstel van bepaalde activiteitensectoren die veel gebruik maken van tijdelijk werk (met name de evenementensector en de horeca). Het aantal gewerkte uren in uitzendarbeid bleef echter in het Brussels Gewest nog 8,6 % en in België 3,9 % onder het niveau van voor de crisis (verschil gemeten in het tweede kwartaal van 2021 vergeleken met het vierde kwartaal van 2019) (zie grafiek 15). De uitzendarbeid werd in de eerste helft van 2020, op het hoogtepunt van de Covid-19-crisis, meer getroffen op gewestelijk dan op nationaal niveau.

GRAFIEK 15: Evolutie van het aantal gepresteerde uren in de uitzendsector in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in België ten opzichte van het niveau van voor de crisis; de cijfers in % komen overeen met de kwartaalgroei van de totale werknemers en arbeiders in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Bron: FEDERGON, berekeningen BISA

De werkgelegenheidsprognoses⁵¹ uit de maandelijkse conjunctuurenquêtes⁵² bij de bedrijven (zie grafiek 16) ondersteunen de veronderstelling van een geleidelijk aan meer dynamische arbeidsmarkt. Uit de enquêteresultaten blijkt dat het vertrouwen van het bedrijfsleven op het vlak van de aanwerving verbeterd is. De werkgelegenheidsvooruitzichten voor de volgende drie maanden zijn eind 2020 en gedurende heel 2021 verbeterd. Dit geldt zowel op nationaal niveau als in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, maar verschilt per sector. Ter illustratie: sinds februari 2021 is de situatie bij de diensten aan de ondernemingen sneller verbeterd dan in de industrie. Dit zou gedeeltelijk kunnen worden verklaard door de bevoorradingsproblemen die de industriële sector sterker treffen. Anderzijds lijken de werkgelegenheidsvooruitzichten in de handel sinds de zomer van 2021 een plafond te hebben bereikt, wat met name wordt verklaard door het uitblijven van een significant herstel van de buitenlandse vraag (pendelaars en toeristen) en meer recent door de veranderende gezondheidssituatie (zie grafiek 16)

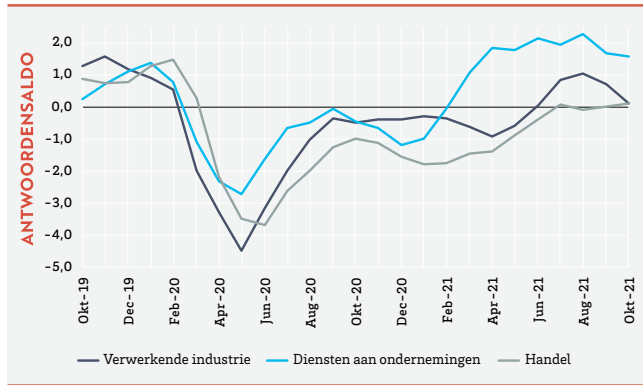
⁵⁰ Bron: RSZ, berekeningen BISA (voor seizoeninvloeden gecorrigeerde gegevens)

⁵¹ De werkgelegenheidsvooruitzichten komen voort uit de enquêtes die de NBB bij de werkgevers houdt en verwijzen naar de verwachtingen op het vlak van de aanwerving van nieuw personeel.

⁵² Zie glossarium

De werkgelegenheid zou in 2022 echter minder dynamisch kunnen zijn als gevolg van het einde van de steunmaatregelen en het aflopen van het moratorium op faillissementen, alvorens in 2023 weer te stijgen⁵³.

GRAFIEK 16: Vooruitzichten inzake werkgelegenheid in de verwerkende industrie, de diensten aan ondernemingen en de handel in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, enquêteresultaten

Bron: NBB (oktober 2021), berekeningen BISA
 Nota: antwoordensaldo seizoengezuiverd, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde

Tijdelijke werkloosheid en overbruggingsrecht dalen na een lichte hobbel begin 2021

De tijdelijke werkloosheid in Brussel⁵⁴ is begin 2021 licht gestegen als gevolg van de vertraging van de economische activiteit. Ongeveer 13 % van de Brusselse werknemers was in het eerste kwartaal van 2021 tijdelijk werkloos (tegenover 10 % in het derde kwartaal van 2020 en 12 % in het vierde kwartaal van 2020). Deze stijging blijft echter zeer gematigd en ver verwijderd van de niveaus die werden waargenomen op het hoogtepunt van de Covid-19-crisis (27 % in het tweede kwartaal van 2020) (zie grafiek 17).

Met de geleidelijke versoepeling van de beperkende maatregelen in 2021 (zie tijdlijn) blijft de tijdelijke werkloosheid in Brussel dalen. In het gehele tweede kwartaal van 2021 was 11 % van de Brusselse werknemers tijdelijk werkloos. De tijdelijke werkloosheid is geleidelijk gedaald tot 11 % van de Brusselse werknemers in mei 2021 en 6 % in augustus 2021⁵⁵.

Deze daling is voornamelijk te verklaren door het herstel van de restaurant- en cafésector. De werknemers in de sectoren die in Brussel van de tijdelijke werkloosheid gebruik maken, blijven hoofdzakelijk personen die werkzaam zijn in de horeca en de administratieve en ondersteunende diensten (60 % van het totale aantal Brusselse begunstigen of 12 600

uitkeringen in augustus 2021), alsook de werknemers in de groot- en detailhandel en de herstelling van auto's en motorfietsen, en in de transport- en opslagsector (17 % van het totale aantal Brusselse begunstigen of 3 600 uitkeringen in augustus 2021).

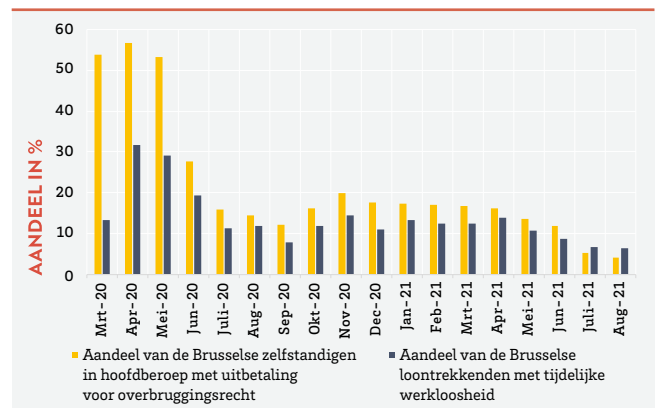
Het gebruik van het overbruggingsrecht door zelfstandigen⁵⁶ volgt in grote lijnen hetzelfde patroon als dat van de tijdelijke werkloosheid (zie grafiek 17). In het tweede kwartaal van 2021 heeft 14 % van de Brusselse zelfstandigen er een beroep op gedaan (tegenover 17 % in het eerste kwartaal van 2021). De daling van het gebruik van het overbruggingsrecht begon in april 2021 en versnelde de daaropvolgende maanden, met een aanzienlijke daling in de zomermaanden. Zo heeft 4 % van de Brusselse zelfstandigen in augustus 2021 (3 670 begunstigen) van het overbruggingsrecht gebruik gemaakt, tegenover 15 % in augustus 2020 (met een jaar verschil).

De werknemers in de handelssector maken een steeds kleiner deel uit van het totale aantal begunstigen van het overbruggingsrecht (42 % in augustus 2021). De werknemers in de industrie en de vrije beroepen maakten respectievelijk 28 % en 19 % uit van de begunstigen van het overbruggingsrecht in augustus 2021.

In augustus 2021 bedroeg het aandeel zelfstandigen dat gebruik maakte van het overbruggingsrecht 7 % in de handelssector, 6 % in de dienstensector en 3 % in de industrie en ambachten.

Het is de bedoeling dat de tijdelijke werkloosheids- en overbruggingsmaatregelen in december 2021 aflopen.

GRAFIEK 17: Overbruggingsrecht en tijdelijke werkloosheid voor Brusselaars

Bron: Tijdelijke werkloosheid: RSZ (gegevens tewerkstellingsbarometer), RVA; Overbruggingsrecht: RSVZ - gegevens over de betalingen tot 9 oktober 2021, berekeningen BISA

⁵³ Zie referenties: NBB (4 oktober 2021)

⁵⁴ Bron: RVA, berekeningen BISA.

⁵⁵ Laatste beschikbare periode voor deze indicator bij het opstellen van deze publicatie.

⁵⁶ Bron: RSVZ, berekeningen BISA

De Brusselse werkloosheid daalt in het derde kwartaal van 2021 na een bescheiden stijging in het begin van het jaar

Aangezien tijdelijk werklozen zich niet als werkzoekende bij de openbare diensten voor arbeidsvoorziening hoefden in te schrijven, werd de werkloosheid in Brussel tijdens de Covid-19-crisis minder beïnvloed⁵⁷. De stijging van de werkloosheid als gevolg van de Covid-19-crisis was relatief klein in vergelijking met die welke tijdens de laatste financiële crisis is waargenomen: de Brusselse werkloosheid⁵⁸ (gemeten als het aantal niet werkende werkzoekenden - NWWZ, zie glossarium) steeg van april 2020 tot maart 2021 met 2,8 %, vergeleken met 8,0 % over een jaar in de overeenkomstige periode van 2009 tot 2010 (voor seizoensinvloeden gecorrigeerde gegevens).

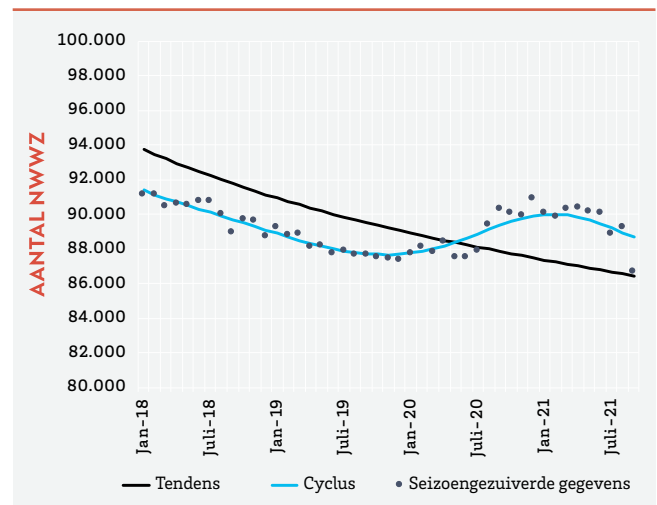
De (voor seizoensinvloeden gecorrigeerde) werkloosheid in Brussel is begin 2021 licht gestegen: +2,5 % in het eerste kwartaal van 2021 en +2,7 % in het tweede kwartaal van 2021, vergeleken met de overeenkomstige kwartalen van 2020. **Vervolgens daalde de werkloosheid in Brussel als gevolg van de geleidelijke versoepeling van de beperkende maatregelen en het vertrouwen van het bedrijfsleven dat de aanwervingen aanmoedigde.** De werkloosheid in Brussel is in het derde kwartaal van 2021 met 1,0 % gedaald ten opzichte van het derde kwartaal van 2020, voornamelijk als gevolg van een relatief lage instroom in de werkloosheid tegenover een sterk stijgende uitstroom uit de werkloosheid⁵⁹.

De ontwikkeling van het aantal NWWZ's per leeftijdsgroep bevestigt de veronderstelling dat jongeren over het algemeen als eersten door een crisis worden getroffen, maar bij een herstel ook als eersten worden aangeworven. Na de jongeren onder 25 jaar daalt nu het aantal NWWZ's in de leeftijdsgroep 25-49 jaar in vergelijking met vorig jaar. Het aantal NWWZ's van 50 jaar en ouder is niet veranderd ten opzichte van vorig jaar.

Na correctie voor seizoenschommelingen waren er in september 2021 86 674 Brusselse werkzoekenden (zie grafiek 18):

- › dit zijn 3.604 personen of 4,0 % minder dan in september 2020;
- › dit zijn 1.001 personen of 1,1 % minder dan in september 2019, de laatste overeenkomstige periode die niet door de crisis werd getroffen.

GRAFIEK 18: Conjuncturele evolutie van het aantal NWWZ in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Bron: ACTIRIS - VIEW.BRUSSELS (september 2021), berekeningen BISA
Nota: seizoengezuiverde gegevens

De daling van de Brusselse werkloosheid in het derde kwartaal van 2021 ten opzichte van het niveau van een jaar eerder is het resultaat van een combinatie van verschillende factoren⁶⁰:

- › **De bedrijven hebben een grotere behoefte aan arbeidskrachten**, wat tot uiting komt in een toename van het aantal vacatures en in het herstel van de uitzendarbeid (zie grafiek 15). De stijging van het aantal aangeboden banen kan worden waargenomen in de meeste sectoren van activiteit, met inbegrip van de horeca, de handel, de bouw of het vervoer, dankzij de verbetering van de gezondheidssituatie en de versoepeling van de maatregelen in België in deze periode;
- › **Veel opleidingen konden worden hervat** na de versoepeling van de maatregelen, waardoor de werkloosheidscijfers aanzienlijk dalen omdat werkzoekenden in opleiding vrijgesteld zijn van het zoeken naar werk;
- › **De begeleiding en activering van werkzoekenden geschiedt opnieuw ter plaatse in de kantoren** en personen die niet op hun oproeping reageren, worden geschrapt. Dit betreft vooral jonge werkzoekenden;
- › **Minder mensen laten zich registreren als werkloos**, vooral minder jongeren na het einde van de studies;
- › **De verschillende steunregelingen voor bedrijven** (zoals tijdelijke werkloosheid en overbruggingsrecht) **zijn verlengd tot december 2021**.

⁵⁷ Zie referenties: NBB (8 oktober 2021), NBB (september 2021), ACTIRIS - VIEW.BRUSSELS (april 2021)

⁵⁸ Bron: ACTIRIS - VIEW.BRUSSELS, voor seizoensinvloeden gecorrigeerde gegevens (berekeningen BISA)

⁵⁹ Bron: ACTIRIS - VIEW.BRUSSELS

⁶⁰ Bron: ACTIRIS - VIEW.BRUSSELS

Uit de enquêtes van de NBB bij de gezinnen blijkt dat de verwachtingen inzake de evolutie van de werkloosheid in de komende twaalf maanden gunstig zijn en sinds eind 2020 voortdurend verbeteren. De evolutie van de werkloosheid op middellange termijn blijft echter onzeker en hangt af van de evolutie van de gezondheidssituatie. Het aantal inschrijvingen is nog steeds betrekkelijk gering in verhouding tot de verwachte stijging van de werkloosheid (dit wordt verklaard door de uitbreiding van diverse regelingen zoals tijdelijke werkloosheid en het overbruggingsrecht en dus door een nog steeds betrekkelijk gering banenverlies)⁶¹. De werkloosheid zou opnieuw kunnen stijgen wanneer de bedrijfsondersteunende maatregelen aflopen, als gevolg van mogelijke faillissementen en het ontslag van sommige werknemers. Bovendien geeft de invoering van de gezondheidspas en vervolgens de in oktober aanbevolen terugkeer naar telewerk (zie tijdschema) aanleiding tot bezorgdheid in de horecasector in het Brussels Gewest. De werkloosheidsverwachtingen voor 2022 blijven echter onzeker: ze hangen met name af van de evolutie van de gezondheidssituatie, de daaruit voortvloeiende maatregelen om de epidemie onder controle te krijgen en het herstel van de economische bedrijvigheid.

⁶¹ Bron: ACTIRIS - VIEW.BRUSSELS

GLOSSARIUM

› Accommoderend monetair beleid

Een accommoderend monetair beleid is een beleid dat door de centrale banken wordt gevoerd om de prijzen te verhogen en de economische activiteit (consumptie en investeringen) weer op gang te brengen via:

– de verlaging van de leidende rentevoet

Banken kunnen een keuze maken over hun liquiditeiten die niet worden gebruikt: ze kunnen ofwel dit geld lenen aan particulieren ofwel een deposito verrichten bij de Centrale Bank die de bank vergoedt met rente. Door de rente te verlagen, stimuleert de ECB de banken om meer te lenen aan gezinnen en bedrijven. Hierdoor zouden particuliere leningen aantrekkelijker moeten worden dan deposito's aanhouden bij de centrale bank. Als consumenten en beleggers meer toegang hebben tot krediet, zou het indirecte effect van dit beleid het herstel van de economie moeten zijn (toename van de consumptie en de investeringen). Door de stijgende vraag zullen ook de marktprijzen stijgen om het evenwicht tussen vraag en aanbod te verzekeren, waardoor de inflatie zal dalen tot niveaus die door de Centrale Bank als "aanvaardbaar" worden beschouwd.

– kwantitatieve versoepeling

Wanneer de rentevoeten al heel laag zijn en het nog steeds niet mogelijk is om de inflatie terug te brengen tot "aanvaardbare" niveaus, kan de ECB beslissen om een kwantitatieve versoepeling toe te passen. Daartoe koopt de ECB-obligaties van de banken en injecteert zij op die manier liquiditeiten in het banksysteem terwijl haar balans wordt opgedreven. Obligaties worden dan zeldzamer op de markt, hun prijs stijgt en hun rendement daalt. Wanneer de ECB de geldhoeveelheid in de economie verhoogt, dalen de rentevoeten om vraag en aanbod van geld weer in evenwicht te brengen: particulieren moeten worden aangemoedigd om liquiditeiten te verkiezen boven beleggingen. Als de rente daalt, is lenen ook interessanter, wat de investeringen van huishoudens en ondernemingen in positieve zin stimuleert. Het verlicht ook hun schuldenlast. Naast de investeringen wordt ook de consumptie opnieuw gestimuleerd, wat op termijn moet leiden tot een herstel van de groei en de werkgelegenheid.

› Binnenlandse werkgelegenheid

Tewerkstelling van personen die op een welbepaald grondgebied werken, ongeacht of zij er wonen. Naast de regionale rekeningen die in deze barometer worden gebruikt om de binnenlandse werkgelegenheid te analyseren, bestaan andere gegevensbronnen (bijvoorbeeld de Enquête naar de Arbeidskrachten). Er zijn meerdere factoren die een verklaring bieden voor de verschillen tussen beide bronnen: type

gegevens (administratieve of op basis van een enquête), al dan niet rekening houden met de internationale tewerkstelling, de gehanteerde definitie van werk, momenten van de meting, manier van het meetellen van studentenarbeid, raming van zwartwerk... Niet te verwarren met de werkende bevolking van een Gewest, waartoe alle werkenden behoren die in dat Gewest wonen.

› Driemaandelijkse verschuiving (in %)

Een evolutie op kwartaalbasis vergelijkt de waarde van een grootte met een interval van een kwartaal. Zo wordt de driemaandelijkse verschuiving van een variabele X tijdens een kwartaal T berekend met de volgende formule:

$$\text{Groeivoet in driemaandelijkse verschuiving} = \frac{X_T - X_{T-1}}{X_{T-1}}$$

› Economische activiteit

In deze publicatie wordt de ontwikkeling van de economische activiteit weergegeven aan de hand van twee maatstaven:

- **Bruto Binnenlands Product (bbp):** deze indicator meet de welvaart die in een bepaalde periode wordt gecreëerd. Die komt overeen met de waarde van de productie minus het intermediaire verbruik (waarde van de aankopen).
- **Omzet:** Dit komt overeen met de waarde van de productie (waarde van de verkopen) binnen de sectoren van de niet-financiële markteconomie. Deze maatstaf maakt het mogelijk de economische activiteit binnen bepaalde grenzen te begrijpen:
 - Een beperkt toepassingsgebied: alleen de ontwikkeling van de activiteit van de sectoren van de niet-financiële markteconomie wordt door deze maatstaf bestreken. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest genereren deze sectoren 47 % van de totale welvaartscreatie van het gewest.
 - Een zeer onvolmaakte maatstaf van welvaartscreatie: van de ene sector tot de andere of van de ene periode tot de andere kan hetzelfde omzetcijfer een verschillende welvaartscreatie vertegenwoordigen omdat het intermediair verbruik varieert.

› Enquêtes van de NBB bij de consumenten

Elke maand ondervraagt de NBB een variabel staal van 1850 Belgische gezinnen, waarvan 350 Brusselse. Deze op Europees niveau geharmoniseerde enquête peilt bij de consumenten naar hun perceptie van het toekomstige economische klimaat en hun plannen op vlak van sparen en uitgaven. De berekening van elk van de reeksen is gebaseerd op de som van de saldi van de antwoorden (verschil tussen het percentage deelnemers dat een stijging heeft aangegeven en het percentage dat een daling aangeeft).

Vervolgens wordt een samenvattende indicator berekend op basis van de saldi van de antwoorden die betrekking hebben op de verwachtingen van de consumenten betreffende de economische situatie en de werkloosheid, alsook op hun spaargedrag en financiële situatie tijdens de komende twaalf maanden.

› Enquêtes van de NBB bij de ondernemingen

Elke maand ondervraagt de NBB een vast panel van ongeveer 5 000 Belgische bedrijven over de huidige stand van zaken van hun activiteiten en hun vooruitzichten op korte termijn. De vragen hebben betrekking op de waardering van de voorraden en het orderboek, de evolutie hiervan of de vooruitzichten inzake tewerkstelling en vraag. De berekening van elk van de reeksen is gebaseerd op de som van de saldi van de antwoorden (verschil tussen het percentage deelnemers dat een stijging heeft aangegeven en het percentage dat een daling aangeeft). Vervolgens wordt een samenvattende indicator van het vertrouwen van de ondernemingen berekend op basis van de bekomen antwoorden. Het is een gewogen indicator, gebaseerd op 14 vragen aan bedrijven, die een gewicht geven van 65 % aan de antwoorden van ondernemingen in de industrie, 15 % aan deze van ondernemingen in de bouwnijverheid, 15 % aan deze van ondernemingen in de zakelijke dienstverlening en 5 % aan deze van ondernemingen in de handel.

› Gestandaardiseerde score

Een variabele standaardiseren betekent de verwachting aftrekken van elk van de oorspronkelijke waarden en al deze waarden delen door zijn standaarddeviatie. Het resultaat hiervan zijn gegevens, los van de gekozen eenheid of schaal, maar ook variabelen met hetzelfde gemiddelde en dezelfde spreiding. De schommelingen kunnen nu gemakkelijker vergeleken worden.

› Jaarlijkse verschuiving (in %)

Een evolutie op jaarbasis vergelijkt de waarde van een grootheid op twee data die één jaar van elkaar gescheiden zijn. Zo wordt op basis van driemaandelijke gegevens de jaarlijkse verschuiving van een variabele X tijdens een kwartaal T berekend met de volgende formule:

$$\text{Groei} = \frac{X_T - X_{T-4}}{X_{T-4}}$$

› Liquiditeits- en cashflowproblemen

Liquide middelen zijn alle geldbedragen die onmiddellijk beschikbaar zijn voor huishoudens of bedrijven. Ze kunnen de vorm aannemen van contant geld, banktegoeden (bedragen die op een rekening zijn gestort) of financiële activa (effecten

en obligaties). Wanneer huishoudens en bedrijven niet langer voldoende liquide middelen hebben, betekent dit dat hun financieringsmiddelen op korte termijn beperkt zijn. Dat beïnvloedt hun vermogen om hun rekeningen te betalen, hun leningen af te lossen, hun leveranciers te betalen enz. Liquiditeitsproblemen worden ook wel cashflowproblemen genoemd.

› Niet-werkende werkzoekende (NWWZ)

Persoon zonder bezoldigde baan die als werkzoekende is ingeschreven bij een openbare tewerkstellingsdienst. (Bron: Actiris).

› Ontwikkelde landen versus opkomende landen en ontwikkelingslanden

De belangrijkste criteria die door het IMF's World Economic Outlook (WEO) worden gebruikt om de wereld in te delen in ontwikkelde landen versus opkomende en ontwikkelingslanden zijn (1) het bbp per hoofd, (2) diversificatie van de export en (3) de mate van integratie in het wereldwijde financiële systeem. Bron: IMF

Het WEO classificeert op die manier de wereld in 39 ontwikkelde landen en 155 opkomende landen en ontwikkelingslanden.

› Solvabiliteitsproblemen

Wanneer de crisis aanhoudt, kan het probleem van de financiering op korte termijn evolueren naar een solvabiliteitsprobleem. In dat geval gaat het om het vermogen om schulden op korte, middellange of lange termijn af te lossen. Hiervoor hebben de huishoudens niet alleen liquide middelen tot hun beschikking, maar ook activa zoals onroerend goed of financiële beleggingen. Ook de bedrijven hebben middelen, zoals vaste activa, voorraden enz. Wanneer het vermogen van de onderneming of het huishouden niet meer toereikend is om de schulden af te lossen, is er sprake van een solvabiliteitsprobleem.

› Voltijds equivalent (VTE)

Voltijds equivalent is een meeteenheid om statistieken over de werkgelegenheid met elkaar te vergelijken, ondanks de verschillen in gewerkte uren. Het wordt gedefinieerd als de verhouding tussen het aantal gewerkte uren van een individu en het gemiddeld aantal gewerkte uren door een voltijdse werknemer. Zo is een voltijdse werknemer (40 uur per week) een VTE, terwijl een persoon die deeltijds 20 uur per week werkt, overeenkomt met 0,5 VTE. Het aantal werknemers van een bedrijf, een sector of een land kan worden opgeteld en uitgedrukt in voltijdse equivalenten. (Bron: Eurostat)

REFERENTIES

- › ACTIRIS - VIEW.BRUSSELS (april 2021). 'Evolutie van de arbeidsmarkt'. Actiris, maandelijks verslag.
- › EUROPESE CENTRALE BANK (7 oktober 2021). 'Meeting of 8-9 September 2021. Account of the monetary policy meeting of the Governing Council of the European Central Bank held in Frankfurt'. ECB.
- › EUROPESE CENTRALE BANK (september 2021). 'ECB staff macroeconomic projections for the euro area, September 2021'. ECB.
- › EUROPESE COMMISSIE (juli 2021). 'European Economic Forecast. Summer 2021'. EC, Institutional Paper 156.
- › FEDERAAL PLANBUREAU (september 2021). 'Economische vooruitzichten 2021-2022 van september 2021'. FPB, Economische begroting.
- › FEDERAAL PLANBUREAU (juli 2021). 'Regionale economische vooruitzichten 2021-2026'. FPB.
- › FODE ECONOMIE, KMO MIDDENSTAND EN ENERGIE (7 juni 2021). 'Overzicht van de Belgische economie - Conjunctuurnota van mei 2021'.
- › INTERNATIONAAL MONETAIR FONDS (oktober 2021). 'World Economic Outlook, October 2021: Recovery During a Pandemic. Health Concerns, Supply Disruptions and Price Pressures'. IMF, World Economic Outlook.
- › INTERNATIONAAL MONETAIR FONDS (juli 2021). 'World Economic Outlook Update, July 2021: Fault Lines Widen in the Global Recovery'. IMF, World Economic Outlook.
- › NATIONALE BANK VAN BELGIË (8 oktober 2021). 'Nationale Rekeningen 2020'. NBB, persbericht.
- › NATIONALE BANK VAN BELGIË (september 2021). 'De Belgische economie in de nasleep van de Covid-19-schok'. NBB, Economisch Tijdschrift.
- › NATIONALE BANK VAN BELGIË (13 september 2021). 'De begroting van de Europese Unie en het herstelplan Next Generation EU: een gamechanger?' NBB, Economisch Tijdschrift.
- › NATIONALE BANK VAN BELGIË (9 september 2021). 'Business cycle monitor'. NBB.
- › NATIONALE BANK VAN BELGIË (30 juni 2021). Belgian Prime News, nr. 92.
- › NATIONALE BANK VAN BELGIË (23 juni 2021). 'Het begrotingsbeleid klaarstomen om te swingen met het monetair beleid'. NBB, Economisch Tijdschrift.
- › NATIONALE BANK VAN BELGIË (16 juni 2021). 'De wereldwijde schuldenlast: is the sky the limit?'. NBB, Economisch Tijdschrift.
- › NATIONALE BANK VAN BELGIË (14 juni 2021). 'Economische projecties voor België - voorjaar 2021'. NBB, Economisch Tijdschrift.
- › NATIONALE BANK VAN BELGIË (1 juni 2021). 'De Belgische ondernemingen signaleren nog steeds een corona-impact op de omzet maar de aandacht verschuift stilaan naar bottlenecks aan de aanbodzijde'. NBB, persbericht.
- › NATIONALE BANK VAN BELGIË (27 april 2021). 'De macro-economische impact van de paaspauze is beperkt ondanks de scherpe daling van de omzetcijfers in bepaalde sectoren'. NBB, persbericht.
- › NATIONALE BANK VAN BELGIË (9 maart 2021). 'Business cycle monitor'. NBB.
- › NATIONALE BANK VAN BELGIË (19 januari 2021). 'De Belgische ondernemingen zien 2021 nog als een overgangsjaar maar de vooruitzichten voor 2022 klaren op'. NBB, persbericht.
- › OESO (september 2021). 'Economische vooruitzichten van de OESO. Tussentijds verslag september 2021'. Keeping the recovery on track OESO, Parijs.
- › SCIENSANO (13 oktober 2021). Epidemiologisch bulletin van 13 oktober 2021.

LIJST VAN GRAFIEKEN

- › Grafiek 1: Evolutie van het Belgische bbp in volume ten opzichte van het niveau van voor de crisis, per bestedingscategorie
- › Grafiek 2: Inflatie in de eurozone en in België
- › Grafiek 3: Evolutie van de omzet ten opzichte van het niveau voor de crisis
- › Grafiek 4: Impact van de Covid-19-crisis op de omzet van de ondernemingen ten opzichte van het niveau voor de crisis per grootteklasse, enquêteresultaten
- › Grafiek 5: Impact van de Covid-19 crisis op het inkomen van de Brusselse huishoudens volgens het statuut van de respondent, enquêteresultaten
- › Grafiek 6: Evolutie van de investeringen ten opzichte van het niveau van voor de crisis
- › Grafiek 7: Ondernemersvertrouwen, enquêteresultaten
- › Grafiek 8: Consumentenvertrouwen, enquêteresultaten
- › Grafiek 9: Belangrijke aankopen van de Brusselse gezinnen, enquêteresultaten
- › Grafiek 10: Evolutie van de omzet in de verwerkende industrie en haar belangrijkste deeltakken ten opzichte van het niveau van voor de crisis
- › Grafiek 11: Evolutie van de omzet in de bouwnijverheid ten opzichte van het niveau van voor de crisis
- › Grafiek 12: Evolutie van de omzet in de productiediensten en hun belangrijkste deeltakken ten opzichte van het niveau van voor de crisis
- › Grafiek 13: Evolutie van de omzet van de persoonlijke diensten en hun belangrijkste deeltakken ten opzichte van het niveau van voor de crisis
- › Grafiek 14: Evolutie van het aantal Brusselse loontrekkenden en van het daaraan gekoppelde arbeidsvolume in voltijdsequivalenten
- › Grafiek 15: Evolutie van het aantal gepresteerde uren in de uitzendsector in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in België ten opzichte van het niveau van voor de crisis
- › Grafiek 16: Vooruitzichten inzake werkgelegenheid in de verwerkende industrie, de diensten aan ondernemingen en de handel in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, enquêteresultaten
- › Grafiek 17: Overbruggingsrecht en tijdelijke werkloosheid voor Brusselaars
- › Grafiek 18: Conjuncturele evolutie van het aantal NWWZ in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

